БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АПРЕЛЬ 4 ВТОРНИК № 79 (6716).

Өртээ 2 көп.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Казах ССР-ниң үлетпүр будурулгелериниң коллективтери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты калбарткаш, үлетпүр будурулдезиниң ниити хемчэлиниң болгаш продукцияның эң чугула хевирлериниң хөй нуруузунуң талазы-биле юбилейлиг чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде, март 29-та күүсеткен.

* * *

Узбекистаның үлетпүрүнүң ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан, ниити продукцияны болгаш кылыгларның эң чугула дыка хөй хевирлерин будурер талазы-биле 1967 чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде, март 29-та күүседипнен.

(СЭТА).

Далай гвардиязының төрүттүнгени

«Бызыл Кавказ» крейсериниң «Стойкий» дээр эскадра миноносезинин болгаш өске-даа алды дайынчы корабльдериниң экипажтарында 1942 чылдың апрель 1-те гвардейжи деп аттарны бир-ле дугаарында тывыскан. Ынчангаш далай гвардиязы Ада-чурт дайынының эге баштайгы үезинде төрүттүнген. Ол дээрге бистин Чепсектиг Куштериниске эн-не берге үе турган. 25 чыл мурнунда гвардейжи деп атты алган баштайгы сес корабльдериниң экипажтары дайынчы чорудулгаларга ан идепкейлиг киришкен. Командылал черинин онаалгаларын олар үлегерлиг күүседип, дидим болгаш шиитпирлиг согуушкуннары-биле дайзынга улуг когаралды таварыштырып тургулаан. Оларның эрес-маадырлыг чоруктары Совет Чепсектиг Куштериниң төөгүзүнде алдын үжүктер-биле бижиттинген.

Бөгүнгү гвардейжи корабльдериниң экипажтары хүндүлүг атка төлептиг болурун күзеп турар болгаш дайынчы хулаалгени арттиреринге үлегерчижээн көргүзүп турар.

Бөгүн далай гвардиязы—Совет чурттуң Шериг-Далай куштериниң мурнакчы отряды-дыр. Ол дээрге амгы үениң болбаалыраңгай дайынчы: чепсээ-биле чепсеглеттинген.

(СЭТА).

БҮГҮ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Бодунуң ужур-дузазының болгаш организастыг хевириниң база эмнелге-профилактиктиг хемчегериниң талазы-биле совет кадык камгалалы эң-не улусчу, эң-не демократчы болгаш эң-не массалыг.

Чурттакчы чоннуң амыдыралын, күш-ажылдың бүгү-ле байдалын таарымчалыг болдурарынче угланган санитар-гигиеналыг хемчегелерни чорударынга база кижилерниң кадыын камгалаар нарын хөрекке үүгле кадык камгалал органнары эвес, а партия, совет органнарының, үлетпүр будурүлге черлериниң, профэвилел болгаш комсомол организацияларының катыышкан күжү база негеттинер. Кадык камгалалының моон соңгааргы хөгжүлдези партия, совет органнарның талазындан аңаа билдилиг удуртулгадан, доктаамал дузаламчыдан база улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш кижилерниң кадыын камгалаарынче сагыш салыышкын бүгү-ниитиниң хөрээ.

Сөөлгү үеде чер-черниң партия, совет органнары эмнелге черлериниң ажылын доктаамал сонуургап, чоннуң кадыының камгалалынга хамаарышкан айтырыгларның дугайында эмнелге удуртучуларының илеткелдерин хуралдарга чугаалажып турар апарган. Оон чижээн бистиң республиканың чамдык районнарында байдалдан ап көөрге-ле илдең. Чижелээргe, Чөөн-Хемчик, Тожу, Бии-Хем районнарның күүсекчи комитеттери медицина албан черлериниң ажылын күүсномга сайгарып, четпес талаларны узуткаар талазы-биле тускай шиитпирлерни хүлээп алгаш, оларның күүселдезин организастап турар. Бии-Хем районнуң эмнелге ажылдакчылары малчыннарга медицина дузаламчызын чедирерин мурнукузундан эжиитикен. Неделяда бир катап малчыннарже эмчилерниң үнүүшкүнүн организастап келген. Районнуң эмчилери колхоз, совхоз төптеринге лекция, беседаны доктаамал чорудуп турар. Туран хоорайга моон мурнунда уруглар поликлиниказы чок турган, а ам тускай уруглар поликлиниказын тургузар бажың тывылган. Эрткен чылын районнуң эмнелге пунктуларына кышка удур белеткел эки чоруттунган.

Медицина албан черлериниң тудуун калбартып чорударын партияның Программазында онзалап айыткан. Ол чугула сорулганы шиитпирлээринче онза кичээнгейни угландырып, чоннуң кадыынга бараан болур эмнелге черлериниң тудуун чорударынга сагыш човаңгыр удуртучулар бар апарганын демдеглезе чогуур.

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозу (даргазы эш Шаалы) бодунуң хөреңгизи-биле участок эмнелгезин туткаш, ажыглалда киирген. Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунуң төөв Шуй суурда эмнелге пунктузу чаа хевир-биле туттунган. Шуй көдээ Совет болгаш колхоз баштаар чер эмнелгениң үүрмек-даа, капитал-даа септелгезин чорударынга хереглээр акша-хөреңгини харам чокка берип, болдунар-ла дузаны чедирип турар.

Таңдының «Межегей» совхозта (директору эш Градобоев) төп одалгалыг участок эмнелгезиниң тудуу доступ турар. Аңаа ажылдаар эмчилерге чуртталга бажыңнарын база белеткээн.

Чурттанчы чоннуң эмнелге-профилактиктиг хайгааралын организастаар, медицина черлериниң материалдыг базазын быжыглаар, хоорайларны, суурларны чаагайжыдар айтырыгларны шиитпирлээринче чер-чер Советтериниң болгаш оон күүсномнарының ролю улам бедиир ужурлуг. Ынчалза-даа чер-чер Советтериниң чамдык удуртукчулары ажылдың ол чугула кеззэн онзалап көрбес, кадык камгалал айтырыгларын эрги ёзу-биле шиитпирлээр болгаш эреңгей ниити доктаалдар хүлээп алыры-биле кызыгаарлаттынып турар.

Чижээ, Эрзин, Тес-Хем, Өөр районнарында үр чылдарның дургузунда эмнелге пунктуларының тудуу чорбайн келген. Өөрүнүң Солчурда эмнелге пунктузу амдыгаа чедир-ле таарымча чок бажыңда турбушаан, а эмнелге эргелекчизи мынчага дээр чурттаар бажың чок.

Чамдык чер-чер Советтериниң ажылдакчыларында эмнелге эргелекчилериниң негелдезин тооп көрбес, тургускан айтырыгны бюрократсыг ёзуубиле шиитпирлээр чаңчылдар бар. Маңаа хамаарыштыр мындыг фактының дугайын чугаалап болур. Улуг-Хем районнуң Алдыы-Шыныаа суурда эмнелге пунктузунуң печказын дарый септээр ужур таваржып келген турган. Ынчан ол пунктунуң эргелекчизи эш Козлова көдээ Советтиң ажылдакчыларынга чеде бергеш, дуза көргүзерин дилээн, а көдээ Совет даргазы доп-дораан хемчег алыр тургаш, үүгле хөреңги үндүрүп бергеш, оон-биле соксап каан.

Ажылдың чедиишкинниг болурунга кижиниң ажылдаар, чурттаар байдалы эвээш эвес рольду ойнаар. Ынчалзажок чер-чер Советтери бо айтырыгны дыка четпес шиитпирлеп келген. Оон түүнелинде, ылаңгыя көдээде кадрларның ажылдан үнер чоруу эвээш эвес. Мындыг байдалды болдурбас төлээде, колхоз, совхозтарда партия, совет болгаш профэвилел организациялары эмчилерниң, фельдшерлерниң, сестраларның янзы-бүрү негелделеринге кичээнгейлиг болуру чугула.

Чоннуң кадыының дугайында сагыш салыышкын Коммунистиг партияның болгаш Совет чазатының бир көл сорулгазы.

Хүн келген тудум-на Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылы чоокшулап олурар. Аңаа төлептиг ужуражыр дээш калбарып турар бүгү улустуң патриоттуг шимчэшкининге бистиң кадыывыстың камгалаачылары—эмчилер база киржип турар. Олар алдарлыг юбилейни кадык камгалал хөрээнге чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуур дээрзинге бүрүн идегеп болур.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫ

Бедик агротехниктиг деңнелге

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында ажылышчилер бо юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга чедиишкинниг белеткенген. Сат Кадыг-оол удурткан трактор-хову бригадазын ап көөрге, он тракторну, андазыннарны, илиирлерни болгаш селлкаларны Уялыг-Даша хову турлаанда чедирген, ниитизи-биле алырга, мында часкы хову ажылдарынга белеткел марттың 28-те бүрүн доозулган.

Хову турлаанда орун-дежек бар, аъш-чем аймаа, өске-даа чүүлдер хандыртынган. Көдээ ажыл-агый техниказының септелгези шынар талазы-биле эки болган дээрзин механизаторлар чугаалап турар. Ындыг болзажок олар хынамчалыг ажылдаарын шиитпирлээн, ол чүүл дээрге тракторларны камныг, овварымчалыг эдилээри, хей черге үрелиг болдурбас дээш кызыдары, оларның техниктиг ажаалгазын үлегерлиг байдалга тургузары-дыр.

Салбыр бо чазын 1500 гектарга тараа чажып тарыыр, оон иштинде 500 гектар черни күзүн андарып каан болгаш удур чер андарылгазынче кичээнгейни онзалап салган турар. Үрезиннер белен. Бо сөөлгү хүннерде трактористер Монгуш Ужар, Хертек Бим оларның агрегаттары шык базырыышкынынче киришкен.

Салбырның ажыл-ишчилери тараанын ажаалдазының талазы-биле бүгү болдунар хемчегелерни ап турган, бир гектарга онааштыр 12 центнер дужутту алыр сорулганы салган. Сугаттыг черлерге 20 кижи составтыг дөрт суггарылга звенозу ажылдап кирген. Бригадалар болгаш түс-түс кижилер аразында часкы хову ажылдарын агротехниктиг-эки хуусаада бедик шынарлыг чорудары дээш социалистиг чарыш калбарган.

Тараа чаштырыышкынынга механизаторларның ажылдаарының хуваалдазы кылдыштан, ам олар чажып кириптеринге белен турардар. Ылаңгыя механизаторлар часкы тарылга ажылдарын 10 ажыл хүнүнде бүрүн доозар бис деп түс-түзүнде чугаалажып турар.

— Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою болурунуң чазында часкы хову ажылдарын бедик агротехниктиг деңнелге чорудуп тургаш, келир күзүн чаагай дужутту аңдап алыр деп лозун-биле ажылдап турар бис—деп, бригадир чугаалап турар.

О. ХЕВЕК-ООЛ.

* * *

Хову турлагларынче

Улуг-Хем райондан бистиң штаттан дашкаар корреспондентивистиң дыннатканын ёзугаар алырга, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарын эгелээринге белен. Бо хүннерде хову турлагларынче 20 тракторну, 28 андазынны, 28 селканы, 250 илиирни дажыглап чедирип турар. Техниканы механизатор бүрүзүнге быжыглаан. Төп хову турлаа Кара-Чыраада механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Столовая, чурттаар бажың, чунар душ болгаш кызыл булуң белен.

Иштии-хемчилер бо чазын 3400 га черге тараа культураларын тарыыр хүлээлгелиг.

Ол-ла совхозтуң Арыскан салбырынын тараажылары база часкы хову ажылдарын эгелээринге белен. Ында 162 тонна кызыл-тас, арбай, сула үрезиннерин чажар шынарынга чедир белеткээн.

Механизаторлар, тараажылар хову турлагларынче үнүп эгелеп турардар.

Чарышка тергиидээн

Тыванын хөмүр-даш тывыкчылары юбилейлиг чылдың эгезинден тура 95 мүң тонна хөмүр дашты касканнар. Баштайгы түннелдер чүүү көргүзүп турарыл дээрге, дагжылар Совет эрге-чагырганын бежен чыл оюнга алдар болдуруп алган социалистиг хүлээлгези — чыл даалгазын хуусаазының бетинде күүседип болур болгаш пландан дашкаар 7 мүң тонна хөмүр дашты бээр аргазы бар апарган. Бо чылдын социалистиг хүлээлгезинин планын дашкаар үлүү—баштайгы 2 мүң тонна 500 килограмм хөмүр даш ам безин кастынган.

Тыванын хөмүр-дашчыларының аразында калбарган социалистиг чарыжының бирги черин Чадаанаын хөмүр-даш разрезинин ажылчыннары эзлеп турар. Бо коллектив хөмүр даш тыварының ай даалгазын доктаамал ажыр күүседип келген.

ОКТЯБРЬГА

Юбилейлиг чылдың чазы
Улам чырып, хүннээректээн.
Чедиишкиннер элбек болуп,
Сеткиливис өөртүп турзун.
Амгы хүннүң ажыл-ижи
Алдар-биле холбагдашкан,
Октябрьның ады-биле
Онза шалып ажылдаалы.

А. Алым-оол.

Шөлче чавылдыр салган

Беш чылдың ийги чылының часкы хову ажылдарының эгезинче Барыын-Хемчик районнуң ишчилери база кирген. Күчүлүг тракторларның шимээн-даажы шылшың чыткан ховуларны оттурган. «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының механизаторлары шык базырыышкының эгелээ-ле каш хонуктар эрткен. Ында 9 трактор тура дүшпейн ажылдап турар. Бичe-Тей салбырның тараажылары база-ла хову турлаанче организастыы-биле көөгүл үнүлкеннер.

Магадыладыг дүжүттүң үндезини суггарылга болур деп чүвени «Большевик» колхозтуң тараажылары мурнуку чылдарның дуржулгазындан эки билирлер. Ынчангаш ол ажыл-агайның ишчилери часкы суггарылгаже кичээнгейни угландырган. Барлык бугазының элбек суу тараа шөлүнче чавылдыр баткан. Колхозтуң 40 ажыг суггарыкчылары ол сугну чөп ажыглап, тараа тарыыр шөлдү чедиштир суггарып эгелээннер.

«Барлык» совхозтуң суггарыкчылары база-ла часкы сугну халас алыспас дээш кызымак ажылдап киришкеннер. Хөнделең, Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая салбырларның суггарыкчылары оразында чарыштыг ажылдап турардар.

ИВИЖИЛЕРДЕ

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Өдүген тайгада иви фермазының ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою чедиишкиннинг уткуур сорулга-биле алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдап турар. Олар баштай марттың 12-те чедир ачылар турар ийи чуртталга бажыңын тудуп доозар хүлээлге алгаш, ону ол хуусаазында тудуп доосхан. Ам база бир бажыңны болгаш аъш-чем складын тудар деп турар.

Бо юбилейлиг чылда төрүүр 100 баш ивиден-не 90 анайны алыр азы фермага ниитизи-биле муң баштан эвээш эвес иви анайларын бүрүн камгалап алыр деп сорулга салдынган. Бо чылын күрүнеге эзтке дужаары-биле 400 ажыг ивини тускай семирти азырап турар.

Аңныыр тывыш талазы-биле ферманың ажыл-ишчилериниң 150-ден эвээш эвес кишти, мундан эвээш эвес диңнин дужаары көрдүнген, өске-даа аң-тывышка онааштыр планнар база бар. Чайты үеде ивилериниң семиртилгезин эки организастаардээш, 3 кодан болуп алгаш, серия тайгаларже көжери планнаттынган. Оон бетинде ивилериниң ооллаашкынын эки организастап, оларның анайларын бүрүн доруктурып алыр төлээде, фермаже немелде кылдыр малчыннарны колхозтуң баштаар чери чоруткулаан.

Эш Чашпаян удурткан көжер кызыл өгге ивижилер ынак болгаш оортан чаа номнарны малчыннар ап номчуп, аңаа келгеш, чаа чүүлдерни билип ап турарлар. Ферманың ажылдакчыларында үш радиоприёмник бар, олар-биле Москвадаңдаа, Кызылдан-даа дамчыдылгаларны ивижилер үзүктел чокка дыңнап турары кончуг өөрүнчүг.

Мында ивижилериниң ажылы амгы үениң байдалынга таарыштыр хуваалдалыг болуп турар, ол чүл дээрге шыырак эр кижилер бажыңнар тудуп турда, кырганнар дус коштап чорун турар, а хөрээженнер малын хавырып—мынчаар ажылдап турарлар.

Фермага хамаарыштыр четпес чүве чүл дээрге, район төвү-биле радио харылаазын тургуспааны болур. Бо талазы-биле дарый хемчегелерни алыры негеттинин турар. Амгы үеде район төвү-биле харылзаа дээрге үүгле ырак черден ыраар чорууру болуп турар.

Юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин үүгле долдур эвес, харын ажыр күүседириңге ферманың ажылдакчылары бүүрелдиг.

Т. ЧАТ.

Белеткелдер сезонунуң мурнунда

Көдээ ажыл-агый продукциязын садып алырының планнарын күүседири Россия Федерациязының кооператорларының чугула сорулгазы.

Ажыл-херектиң чедиишкиниг болурун белеткелдер сезонунга өй-шаанда белеткел шиитпирлээр деп, Роспотребсоюзтуң баштаар чери СЭТА-ның корреспондентиаинге чугаалаан. Материал-техниктиг баазаны тургузар дугайында кооператорлар сагыш салыр ужурлуг. Белеткелдер хүлээп алыр черлериниң септелгези мурнуу таланың районнарынга июнь бирге чедир доостур, а ажыдып, дузаар черлерни септеселиирин июнь он бешке чедир доозар. Өске районнарга ол ажылдарны июль айның 15-ке чедир кылып доосхан турар ужурлуг.

Ногаа болгаш картофель кадагалаар черлерни чаа дужуттуң картофелин база ногаазын хүлээп алырының мурнунда — сентябрь бирге чедир кылып алыр.

Калуга, Ростов, Воронеж, Белгород, Курск, Тамбов областарның кооператорлары огурецтер садып алырын көвүдедир дугайында бо чылын сагыш салыр апаар. Астрахань, Волгоград областарга, Краснодар болгаш Ставрополь крайларга арбузтарны база помидорларны белеткээр чорукту көвүдедирин төлевилеп турар. Ол чүүлдерни хоорайларже болгаш үлетпүр төптеринче, а ол ышкаш Соңгу чүк районнарынче чүдүрүп чорудар.

Новосибирск, Омск, Тула, Курган, Тюмень, Тамбов областарның, Башкир АССР-ниң кооператорларының мурнунда база чугула сорулгалар турар. Ылаңгыя эрте быжар сорттарының картофелин бүдүрер чорукту көвүдедир дугайында олар сагыш салыр ужурлуг.

Роспотребсоюзтуң белеткелдер техникумнарының чанынга хереглекчилер кооперациязының белеткелдер конторларының болгаш базаларының ажылдакчыларының биллин, мергежилин бедидери-биле доктаамал ажылдаар курстарны организастаар деп турар.

АМЫДЫРАЛДЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

СЭКП Төп Комитединиң март Пленуму көдээге экономика ажылын экижидериниң сорулгазын салган. Амгы үеде экономика ажылының ужур-дузазы дыка улгаткан. Дуржулгадан алгаш көөрге, бедик деңнелдиг экономиктиг ажыл чокта амгы үеде көдээ ажыл-агайны чедиишкиниг чорудуп, будурулгени интенсификастап, бот-орулга-чарылганы нептередири берге болур. Ажылды эки организастаарын база ол дээш төлээрин, дериг-хереклерди эн-не чөп ажыглаарын экономиктиг анализ шын санап айтып турар болгай. Ол чокта болганчок-ла частырыглар, артык чарыгдалдар болгулай бээр.

Чыл келген тудум-на, «Көк-Тей» совхозтуң экономиказы быжыгып орар. Совхозтуң будурулге талазыбиле чедиишкининиң база бир чажыды—эки тургустунган экономиктиг ажылда, бригадаларның, фермаларның ажылын үргүлчү болгаш ханызы-биле сайгарып турарында. Ол улуг харыысалгалыг ажылды совхозтуң кол экономизи Василий Алексеевич Смышлаев чорудуп турар.

«Көк-Тей» совхозтуң дуржулгазындан алырга, ында экономиктиг ажылды чогуур негелдезинге чедир тургусканындан будурулгеге ол бодунуң салларын чедирип, совхозтуң экономиказын быжыглларынга элээн идигни берген. Мында кандыг-даа адырның тускай эртемниг кижизи бодунуң ажылын канчаар кылаа экономика талазы-биле ажыктыг болурун көрүп шиитпирлеп турар. Үүгле кол тускай эртемниглер-биле эвес, харын бригадаларның, фермаларның удуртукчулары-биле сырый харылзажып тургаш, ниити күш-биле ажыл-агайны канчаар экижидерин санажылганы ылавылалдыг түнеп тургаш, сүмележип алыр.

Совхозтуң ажыл-агайының кол уу—күш ажылы. Ынчангаш мында экономиктиг ажылды көөрде, будурулгени кысказы-биле характеристикалап көрээли: чылда ортумаа-биле совхоз 5000 мүң чуургаларны чыып ап, 60—70 мүң центнер тарааны ажаап, 5000—6000 центнер сүттү саап ап турар.

Көдээ ажыл-агыйга таарыжыр 28953 га черлиг, оон 12078-зи тарылга шөлү, сиген кезер чери 12078 га. Күш болгаш сүт-бараан фермалары бар.

Мындыг хөй адырлыг ажыл-агыйда экономиктиг ажыл канчаар тургустунганыл? Көдээ ажыл-агыйда экономика планнаашкынындан, чылдың иштинде ажыл-агыйны чорудуп келгениниң анализинден база оон үнүп турар түннелден кол хамааржыры билдингир. Амгы үеде ажыл-агыйны бот-орулга-чарылгалыг кылдыр чорудуп турар чорук ында ажылдакчыларның идепкейин улам көдүрүп, оларны бүгү талазы-биле камныг болурунга өөредип турар. Планнаашкынны кылырының ырак мурнунда эрткен ажыл-агый чылын ханызыбиле өөренип көрүп, ону ниитинин хуралынга чугаалажып турар.

Чыл бүрүде совхозтуң күрүнеге саткан продукциязының, 100 га бүрүзүнге онааштыр алган продукциязының, 100 га ажыглал черинге малдың болгаш куштарның баш санының, тараа болгаш өске-даа культураларның 1 гадан алган дужуунун, мал ажылының көргүзүглериниң үчёдун совхозта эки кылып турар.

Ынчаар тургустунган үчёт ажылагыйны билдилиг чорударынга дузалаар. Бригадаларда, фермаларда бо ажыл база эки: хову ажылдарының хүннеринде, өске-даа сезоннуг ажылдар үезинде, бригадалар кылган ажылының түннелдерин өй-шаанда бергилептерге, оларны дүрген анализтээри: херек кырынла кылган ажылбиле планныг ажылды деңнээри, четпестерни дүрген чайладыры чиигей бээр. Оон аңгыда, квартал санында ажылда чедер, четпестерни бүгү коллективке база сайгарып чугаалаштырар.

Куштарны чаа арга-биле өстүрериңге таарышкан күш кажаалары чедишпес болза-даа, ажылды шын организастап тургаш, күш-ажылдың бедик будурүкчүлүү, продукцияның бот-үнезинин чиигелдези чедип алдынган. Совхоз 1966 чылда 5386 мүң чуургаларны, 115 тонна күш эдин будурүп үндүрген. Бир кыс дагаадан ортумаа-биле 130 чуурга алган. Он чуургаларның бот-үнези 61,5 көпеек, 1 кг дагаа эдинин — 76 көпеек болган. Күш ажылындан 140 мүң рубльдин орулгазы алдынган.

Бодунуң тарылга шөлүнден күш чемнери-биле хандыртынмышаан, өске комбинкормнарны орнап ап-даа болурунуң аргаларын ажыглап турар. Күш ажаакчыларының ажылын көөрде, кол көргүзүгге дагаа будуузунден чеже чуургаларны ап турарындан хамааржыр кылдыр санап турар. Ам күш ажаакчылары айда ортумаа-биле 110—120 рубльди ажылдап ап турар (немелде төлевир-биле катай).

— Чамдык талаларда четпестер ам-даа бар. Отчёттар озалдай бээр, эки белеткелдиг саналга ажылдакчылары чедишпес. Ол чүүлдер будурулгениң экономика байдалын дүрген анализтээринге шаптык чедирип турар—деп, Василий Алексеевич чугаалап турар.

Экономистернин ажылында ам изиг түлүк үе. Кылган чүвени хынамчалыы-биле түнээш, ону бүгү тала-биле өөренип көргеш, боттарының саналын будурулгеге олар киирерлер. Ол чорук ажыглаттынмаан курлавырларны илередип, СЭКП Төп Комитединиң март Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын магадылаар.

А. КОЛ.

Чөөн-Хемчикте шык базырыышкыны чоруп тур

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозунуң тараажылары шык базырар ажылдарны бо чылдың март 26-да эгелээш, бо хүннерде ыанг-түлүк үргүлчүлеп турарлар. Совхозтуң Хайыракан салбырының Хараган деп черде шык базырып турар агрегаттарының аразында калбарган чарышка ажыл-агайның дуржулгалыг механизатору Күжүгет Даш-ооллуң эдлчээ тиилекчи болуп, шалыпкын ажылдап турар.

Д. Күжүгеттиң тракторунга СН-75 деп чартык аскылыг кожуглуг агрегатты кошкан. Бо кожугга илиирлерни-даа, селлкаларны-даа, кукуруза оттуртур машиналарны-даа кожуп ап болур, ажылы будурукчулуг, ажыглаарда эптиг агрегат болуп турар. Бо агрегат-биле Күжүгеттиң эдлчээ хүнде 79 га черни илиирлеп тургаш, баштайгы хүннерде-ле хүнде 81 га ажырып турар.

ЧУРУКТАРДА: Үстүнде (солагай талазындан) Д. Күжүгет болгаш оон дузалакчызы Ч. Сат, адаанда оларның агрегады.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

Башкылар сүмележип тур

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга башкылар, школа директорлары, улус чырыдыышкынының өске-даа ажылдакчылары чыглып келген. Олар юбилейлиг чылга бараалгаткан педагогиктиг номчулгага киржири-биле республиканың бүгү-ле булуңнарындан келгилээн.

Бүгү совет улус бодунун алдарлыг 50 чыл ооңга белеткенип, партияның XXIII съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг көдүрүүшкүнүг ажылдан турар. Ол улуг херекке башкыларның ролю кончуг улуг, чүге дээрге олар чаа кижини кижизидеринге боттарының күжүн, арга-мергежилин бараалгатканнар. Чыыштың сорулгазы — кылдынган ажылдарны түннеп чугаалашкаш, СЭКП Төп Комитединиң болгаш СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити өөредилгениң ортумак школаларының ажылын экижидер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле ажылдарны практика кырынга чугаалажыры болур.

«Амгы дидактиканың чамдык нарын айтырыгларының дугайында» башкылар билиг бедидер институттуң директору П. Ф. Паршукованың илеткелин номчулганың киржикчилери дыңнаан. Илеткелчи республиканың школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылды амгы үеним негелдезинге чедир, эртем ёзугаар канчаар эде тургузуп турарының дугайында өлөөн хөй башкыларның, школаларның ажылындан чижектери чугаалаан. Ылангыя эге класстарның өөреникчилери-биле үстүү класстарның өөреникчилеринге өөредилгени организастаарының ылгалдарынга тодаргай доктааган. Чижээлээргe, Тес-Хем районнуң школаларынга чоруткан хыналдаан алгаш көөрге, өөреникчилерниң багай өөренип турарының чылдагааны, ында башкылаашкын ажылын четпес тургусканында болуп турар. Сорулга чүл дээрге, амгы үеде өөреникчилерниң бот-тывынгыр чогаадыкчы чоруун эге класстардан-на эгелеп көдүрериндe. Чүгле үстүү класстарның өөреникчилери боттары чогаадыкчы ёзу-биле өөренип болур деп чамдык башкыларның санап турары шын эвес. Ниитилелдиң болгаш бойдустуң амыдыралын диалектиг арга-биле угаарынга бичиизинден тура кижизидери эң чугула сорулганың бирээзи болур. Ындыг болза-даа, амга чедир чамдык башкыларның кичээлдери чалгаарлыг, чаңгыс аай байдалга эртип турарын илеткелчи буруу шашкан.

Туранның № 1 школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Н. В. Селинаның «Өөреникчилерни революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидерининң дугайында» илеткелин номчулганың киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан. В. И. Ленинниң амыдыралының, ажыл-чорудулгазының үлегеринге өзүп олурар салгакчыларны кижизидеринге кичээнгейни Туран школазында эки тургускан. Ында 1962 чылда ленинчи өрээлди дерип тургускан. Өөреникчилерниң хар-назынын барымдаалап тургаш, янзы-бүрү ажылдарны эрттирип турар. Стендилерни үргүлүү чаартып, Ильичиниң дугайында кинофильмнерниң көрүлдезин, ооң пластинкага бижиттинген чугааларын дыңнаарын организастаан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн улуг байырлал кылдыр эрттирери школада чанчыл болган.

Школада аныяк исчилерниң 21 отрядтары. ону баштап турар штабы база бар. Олар Туранга Совет эргечагырганын, партизан шимчээшкининиң чоруун турганының төөгүзүн шудургузу-биле шинчилеп, кызыл партизаннарның маадырлыг чоруктарының дугайында билген үүлдерин чон ортузунга нептередип турар. Кызыл партизаннар Антон Барановтун, Владимир Данилкиниң дугайында материалдарны дилеп тып, харын-даа оларның адын мөңгежидер талазы-биле улуг ажылдарны кылганнар.

«Тыванын школаларында турисчи болгаш төрээн черин өөренир ажылдар дугайында» илеткелди аныяк туристер станциязының директору Ф. А. Журавлев кылган. Ол бодунун илеткелинге школаларга төрээн черин өөренир чорук географияны, биологияны, төөгүнү, күш-культураны, химияны, литератураны, харын-даа ырыны башкылаарынга улуг хамаарылгалыг болуп турарын демдеглээн. Чижээлээргe, өөреникчилерге диалектиктиг материализмнин бойдуста болуушкуннары тудуш болгаш арызында хамаарылгалыг болур деп үүлүн канчаар тайылбырлаза эки. Каа-Хем районнуң Ильинка школазының өөреникчилери Аржаан деп черде куйлардан агып чыдар дамырак сугларның эм шынарының дугайын үргүлчү шинчилеп келген. Олар химия урогунга алган билиин ажыглап тургаш, сугнуң составын тодатканнар. Ынчап «ыдыктыг» сугнуң эмгир болу бээр чылдагаанын илереткеннер. Ол-ла районнуң Коптуг-Аксы школазында ботаника кичээлдерин школаның музейинге эрттирип турар. Башкы О. М. Саньниковның удуртулгазы-биле ында 200 хире дириг амытаннарның дүрзүлерин 5—7 класстарның өөреникчилери кылган. Музейде 1500 ажыг экспонаттар бар. Төөгү талазы-биле кезекте 221 экспонаттарның аразында 1917 чылдың апрель 3-те В. И. Ленинниң финлянд вокзалынга кээп турарының чуруу. Ында пулемёт взводунуң дайынчыларының аразында Коптуг-Аксы чурттут Ф. Е. Тараканов база бар. Ындыг музейлер Чадааананың № 1, Туранның № 1, Сарыг-Септиң ортумак школаларында база бар.

Тывага край Совединиң даргазы турган Н. Г. Брюковтуң дугайында аныяк исчилерниң материалдары бир ном чеде бээр хире кылдыр чыгдынганын илеткелчи демдеглээн. Илеткелдер соонда саналдар өгелээн. Туран № 2 ортумак школазының өөреникчилер бригадазының удуртукчузу В. М. Стариков, аныяк натуралистер станциязының директору М. П. Филимонова, өөреникчилерниң чогаадыкчы техникчи ажылдарының дугайында Ф. И. Коптев олар боттарының саналын берип, дуржулгазын, бодалдарын, планнарын солушканнар.

А. КОЛ.

АНЫЯК МОСКВАЧЫЛАР

«Тыва даг-дугу» будурулгезинин өзүп орар аныяк хоорайы — Ак-Довурактың тудуунга дузалажыры-биле бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москванын комсомол организациязындан келген оолдар, кыстар эки ажылдап турарлар.

Аныяк москвачылар баштайгы үеде тудуг ажылынга мергежил чок турган. Олар эрткен күзүн келген. Бо аразында тудуг ажылының теориязынга болгаш практиказынга олар дүрген өөренген. Ылангыя Надежда Боброва — ушкү разрядты, Тамара Ниточкина, Рая Козистова, Вячеслав Кан, Николай Лушкин — ийиги разрядты дужаалылаан.

Аныяк москвачылар чүгле күш-ажылга эвес, хөй-ниитичи амыдыралга идепкейлиг киржип, хана солунну, «Крокодилди» ундуржүп, мурнакчыларны мактап, чалгааларны болгаш чурум чоктарны шүгүмчүлеп, четпестер-биле шиитпирлиг демисежип турарлар.

Мында янзы-бүрү нацияларның телээлекчилери кады найыралдыг ажылдап, бот-боттарынга дузалажып турар. Хоочун тудугжу Донгак Оолак аныяк тудугжуларны тудугнуң мергежилинге өөредип турар.

К. ДЮДЮК.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл юбилейинге чедиишкиниг ужуражыр, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга салыышкының киирер дээш Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң культура албан черлериниң ажылдакчылары тематиктиг кежээлерни, номчулга конференцияларын болгаш пропаганданың өске-даа хевирлерин организастап турар.

Коммунистиг партияга, Улуг Ленинге болгаш Октябрьга, хосталга болгаш аас-кежик дээш демиселчилерге база улустарның интернационалчы найыралынга тураскааткан кежээлер, хоочун салгалдың кижилери, будурулгениң мурнакчылары-биле ужуражыышкыннар, солун концерттер колхоз клубунга болуп келген болгаш уламчылап турар. Бо ажылдарны колхозта партия организациязы, кодээ Совет улус совуургал-биле деткип, болдунарла дузаны чедирип турар.

Клубтуң шин болгумунуң киржикчилери В. Көк-оолдун «Хайыраан бот» деп шиизин белеткеп, улуг болгаш харысалгалыг шылгалдаңы тудуп, чонга бараалгатканын номчукчулар болгаш көрүкчүлер билир болгай. Ам юбилейлиг чылга тураскаадырыбиле чоннуң келир үеде аас-кежин дээш демисежип чораан бистиң чоргаарларывыс Алдан-Маадырларның дугайында В. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизин белеткеп өгелээн.

«Хайыраан ботка» бодаарга «Самбажыкта» киржикчилер хөй, амыдыралды көргүскени, идик-хеви, киржикчиларниң аажы-чаңы, социал байдалы нарын. Күүседикчилерге билиг, талант, чогаадыкчы чорук негеттинер болгаш бистиң хуннориинде чедир үүс ажыг чылдарның мурнунда болуп эткен болуушкунну чонга шынныы-биле дамчыдары ынчангаш харысалгалыг болуп турар.

Колхоз баштаар чери шиинге хереглеттинер четчир аннаны ундуруп берген. Анаа хереглеттинер идик-хеп колдуунда кылдынган болгаш чүгле үүрмек үүлдерни даарап, шеверлээри артыкан.

Бистиң коллективиде Тыванын хөгжүм-шин театрының артистери боттары кээп дуулаваан-даа болаа, бисти бүгү тала-биле деткип, сүме кадып, ортектиг саналдарны бергени дээш өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис. Ылангыя театрның режиссёру О. Син-оол шиини тургузуп турар үеде таваржып кээр берге айтырыгларның, күүседикчилерниң нарын, чажыт аргаларының, сцена культуразының дугайында үнелиг сүмелерни каткан.

Шиинин киржикчилери — янзы-бүрү мергежилдиг кижилер: сугтатчылар, механизаторлар, көдээ интеллигенция... Чижээ, колхозчу О. Көк-оол — Койваа-Хүндүнүң ролюн, чоланчы Хирлиишүн — Сенгин-Чаңгының, башкы Сесимаа Монгуш — Мундургуунуң, колхоз бухгалтери Х. Отугаш — Самбажыктың рольдарын күүседир. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Бадыргыевна Шаалы — Семис-Кадайның ролюн ойнаар. Мооң мурнунда В. Шаалы «Хайыраан ботта» Хамоолдуң кадайының ролюн эки ойнаанын маңаа демдеглээри артык эвес боор.

Бистиң аравыста мооң мурнунда шиилерге ойнап, ооң «чыдын» апканнардан аңгыда, шиинге ойнаар аргалыын кергүзе берген аныяктар хөй. Оларга А. Оржак, Н. Өртең-Сал, В. Иргит олар хамааржыр. Боттары шиинге ойнавайн-даа турар болза, эш-өөрүнүң чедиишкини дээш сагыш-сеткилиниң ханызындан кызып, ойнакчылар-биле демей ажылдап турар эштерни демдеглээр аныаар. Идик-хеп даараакчылары З. Чамбал-оол, Х. Балчыр, С. Серенмаа, О. Оржак, С. Сержи, С. Седип болгаш чазаныкчылар Д. Базыр, Д. Донгак олар шиилериниң дериг-хереклерин уран-шевер кылып турарлар.

Коллектив ук шиини май айда колхозчуларга бараалгадырын шиитпирлээш, ажылдап турар. Оон улаштыр районнуң өске суурларынга көргүзер. Көрүкчүлериниң арга-сүмелерин ап, ойнаар мергежилди улам бедидип тургаш, «Самбажыкты» алдарлыг байырлалдың будуунунде республика найысылалының көрүкчүлерине бараалгадыр бодап турар бис.

Оон аңгыда клубта уран үүл болгумунуң киржикчилери часкы тарылга, чайлаглаашкын болгаш күскү дужут ажаап алыышкынының үезинде тараажыларга солун концерттери көргүзеринден аңгыда лекция, беседаларны кылып, киноларны чедирер.

Клуб човуулениң кежигүннери үстүнде хемчегларни боттандырарда колхозта партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле харылзаалыг, демниг ажылдап, башкыларның болгаш өске-даа көдээ интеллигенцияның күжүнге даянып, оларның дузазын ап ажылдаар.

СЭКП Төп Комитединиң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» доктаалын боттандырары-биле, ону бодувустуң ажылывыстың программазы болдуруп, бистиң мурнувуста салдынган өндүр чаагай, харысалгалыг хүлээлгелерни алдарлыыбиле күүседириәнске чигзиниг турбас.

Х. МЮРЗЮ,
колхозта клуб эргелекчиси.

МИЛЛИОННАРНЫҢ ЛЕНИНЧИ УНИВЕРСИТЕДИ

КИЧЭЭЛДЕР ЧОРУП ТУР

Ажылчы чоннарның политиктиг билиив, тускай мергежилин калбаа-биле бедидиринге партиянын политиктиг чырыдыышкыны кол рольду ойнап турар.

«Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң парткому партия өөредилгезинче кичээнгейни салып, партия эге организациязының секретарыларынан болгаш пропагандистерден негелдени күштелдирген. Партком партия чырыдыышкынынга өөренирлерниң четчеләшкинин чогуур үезинде чоруткан болгаш школаларны шыырак билиглиг пропагандистер-биле быжыглаан. Ооң түннелинде эге политшколаның чеди. марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренириниң үш школаларын бригадалар, фермалар болгаш ниити билиг школаларының ажыы-биле организастап тургускан. Ында 185 кижи өөренип турар, оларның иштинде 76 коммунистер, 50 комсомолчулар бар.

— Школа бүрүзүнүң организастыг кичээли эрткен чылдың октябрьның ийиги чартыының баштайгы неделязында чер болганга организастыг өгелээн. Пропагандистер эштер Монгулоол Биче-оол, Лида Шагдыр, Ондар Ландар-оол, Ламдын Март-оол дээн ышкаш кижилер мергежилдиг, чүткүлдүг ажылдап турар. Оларның эки ажылын парткомнуң бюрозу үнелеп турар — деп, колхозта партком секретары эш Х. Кунгаа чоргаарал-биле демдеглеп турар.

Торгалыгның төп сүт-бараан фермазында эге политшколаның ажылы өскелерден эки чоруп келген, ооң дыңнакчыларында саанчылар, кадарчылар, бызаа ажаакчылары болгаш өскелер-даа хаара туттунган. Школаның дыңнакчыларында чылдагаан чокка кичээл үзүп турарлар чок деп чугаалап болур. Дыңнакчылардан коммунистер Кара-кыс Санчай-оол, Көк-кыс Кыргыс, комсомолчулар Кара-кыс Түлүш, Кызыл-уруг Дамба болгаш өскелер-даа идепкейлиг өөренип, ханы билигни чедип ап турарлар.

Политиктиг чырыдыышкынның системазында чаа өөредилге чылында политиктиг эге школаның дыңнакчылары он ийи темалардан тургустунган чаа өөредилге планын ёзугаар кичээлден эгелээннер. Бо аразында он дөрт кичээлди чорудуп, Владимир Ильич Ленинниң намдарын өөренир программаны доосканнар. Пропагандист эш М. Биче-оол кичээл бүрүзүнге баш бурунгаар эки белеткенип, номнарны, литератураларны, солунларны хөйү-биле ажыглап, дыңнакчыларынга ханы, быжыг билиглерни бээр дээш кызымаккай оралдажып турар. Төп сүт-бараан фермазында эге политшколаның пропагандизи эш Биче-оолду районда идепкейлиг, чүткүлдүг пропагандистерниң бирээзинге санап турары таварылга эвес.

Кожайның сүт-бараан фермазында эге политшкола (пропагандизи Л. Шагдыр), Эйлиг-Хемде эге болгаш ортумак школалар (пропагандистери О. Дандар-оол, Д. Март-оол) ажылын экижиткен. Бо үстүнде пропагандистер политиктиг өөредилгени амыдырал-биле, тодаргай сорулгалар-биле холбаштырар дугайында партиянын айтыышкыннарын күүсетпишаан, өөренир темазынга кызыгаарлаттынмайн, колхозтуң, районнуң, республиканың мурнунга юбилейлиг чылда салдынган сорулгаларны кичээлдерге тайылбырлап, ону күүседириниң аргаларын дыңнакчыларга чугаалап берип турарлар. Эрткен чылын «Күш-ажылдың хостуу» колхоз күрүнеге эзт, сүт, дүк садарының чыл планын бүрүн күүседип, күрүне шыгжамырынга киирер тарааны каш катап хөйну дужааган. Маңаа пропагандистерниң киирген үлүү база бар. Колхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге садар эдиниң планын 143 хуу кылдыр база ажыр күүсеткен.

Колхозта партком политөөредилгеге удуртулганы күштелдирип, бюрозунга Эйлиг-Хемде партия эге организациязының секретары эш Ырбан-оолдун, Торгалыгда партия эге организациязының секретары эш Натпит-оолдуң илеткелдерин дыңнап, политиктиг чырыдыышкында четпестерни шыңгыы илередип, тодаргай хемчегларни ап турар. Парткомнуң шиитпиринге үндезилээш, Торгалыг болгаш Кожай бригадаларында партия эге организацияларының коммунистериниң ниити хуралынга ында пропагандистер эштер Лаваа, Анай-оол оларның информацияларын дыңнаан.

Торгалыгның партия эге организациязының чанында, Торгалыг суурда пропагандист эш Лавааның удуртканы эге политшколаның кичээлдери үстүп, дыңнакчылары четче келбейн турар. Чамдык таварылгада пропагандист боду безин кичээлди үзүптер үүлдер турганы илерээн. Өөренир программаны чедип алыр сорулга-биле немелде кичээлдерни чорудар дээн база-ла боттанмайн турар. Чаңгыс-даа кичээл үзүлген азы дыңнакчылар келбээн, чок-ла болза эвээш чыылган таварылга, чөптүг чылдагаан чок кичээл үскен дыңнакчы, кичээлди пропагандистиң талазындан үзер чорук партия организациязының кичээнгейинге салдынар болгаш ону чайладыр, байдалды эдер хемчегларни дораан алыры чугула.

Бо чыл кайгамчык төөгүлүг чыл, Улуг Октябрьның бежеп чылын бүгү улус байырлап эрттирер. Колхозтуң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда улам бедиткен сорулгаларны салып алган ажылдап турар. Политиктиг чырыдыышкынның системазында бүгү кичээлдер, илеткелдер, лекциялар, беседалар болза, юбилейлиг чылда колхозтуң күрүнеге 240 тонна эзтти, 685 тонна сүттү, 25,5 тонна дүктү садар, үүс баш төрүүр малга онаштыр 80 бызааны, 90 хураганны, бир инектен ортумаа-биле 1700 кг сүттү, бир хойдан 2,2 кг дүктү алыр, тараа культураларының ортумак дужудун 12 центнер чедирер дээн социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседириниче, колхозчуларның коммунистиг кижизидилгезин күштелдириниче угланган турар дээрзи билдингир.

Д. АРАКЧАА.

Улуг-Хем район.

БИСТИҢ БЕЛЕЭВИС

Василий Федорович Скрипкин механизация эргелелинде 1952 чылдан бээр бульдозеристеп ажылдап турар. Бо үеним дургузунда ол бодун ак сеткилдиг ишчилериниң бирээзи кылдыр көргүскен. Ооң эдилелинде техниказы кандыг бир үрелиишкиннеден анаа туруп көрбээн. Ажылче үнерде, ооң келгеш ол машинажы үргүлчү хынап көруп турар.

ЧҮРҮКТА: эш Скрипкин машиназын хынап тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЛЕНИННИҢ АПРЕЛЬ ТЕЗИСТЕРИ

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

АНДРЕЙ СВЕРДЛОВ, ТӨӨГҮ ЭРТЕМНЕРИНИҢ КАНДИДАДЫ

Февраль буржуаз-демократтыг революциянын тиилелгези төөгүде ол үеге чедир көзүлбээн политиктиг байдалды Россияга болдурган. 1917 чылдың февральда орус революция Барыын талага болгулаан буржуаз-демократтыг революцияларның хөгжээн орууннан өске орук-биле хөгжүп турган.

Ол бир янзы шынарның ужур-утказы үүзел дизе, ынчаарда солдаттарның болгаш тараачыннарның калбак массаларын баштаан пролетариат февраль революциязының баштыны болганында болгаш ук революцияга буржуазияның киришкенинде база болуп турар. Янзы-бүрү болуктернин, янзы-бүрү социал күштерниң каттышканы бир янзының онзагай шинчизин революцияга киирген. Ленинниң чугаалааны-биле алырга, «чүүлүн-баазын» үүлдер ийи эрге-чагырганга, пролетариаттың болгаш тараачыннарның революсчу-демократтыг диктатуразының (ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтери) буржуазияның диктатуразы-биле (Күрүне думазының турусканы Түр чазак) капсырлажырынга чедирген.

Боттуг күш революцияның баштайгы айларында херек кырынга бүгү-россия төөв болуп турган Петроград Совединин талазында болган. Бүгү чуртка тургустунган Советтер Петроград Совединин талазынга турган. Ынчалза-даа баштайгы үечалаа реформистер — меньшевиктернин болгаш эсерлернин партиялары баштаан найысылал Совети эрге-чагырганы буржуазияга, эрделелдин бүгү органнарын, бүгү күрүне машиназын болдунун холунга хевээр арттырган Түр чазакка эки-тура-биле берипкен.

Россияның пролетариазы сан талазы-биле эвээш турган, ынчалза-даа хаанның ёзу-чурумга улуур хөй чылларда чорудуп келген тулчуушкуннарның шылгалдазынга кайгамчык адылганы эрткен болгаш 1905—1907 чылдарның революциязының дуржулгазын шинээлип алган. В. И. Ленинниң шылгаттынган болгаш канналган партиязы пролетариатты баштаан. Россияның ажылчын ангызы чурттун бүгү ниитилел амыдыралының кол шимчедикчи күжү болу берген.

Өске талазында чуруттун экономиказының бүгү кол туруштарын бодунун холунга тудуп, сөөлгү чылдарда организас талазы-биле сырый каттышкан болгаш мөөннешкен, биче эвес политиктиг дуржулганы чыып алган буржуазия турган.

Февраль революциязы аажок хөй улус массаларны, биче буржуазияның массаларын, хамыктың мурнунда тараачыннарны ниитилел шимчээшкининче хандыдып киирген. Ооң түннелинде биче буржуаз демократияның ролю анаа эвес өскен, а ооң төлээлекчилери — буржуазияга таарыштының алырының болгаш анаа бараан болурунун политиказын чорудуп турган меньшевиктер биле эсерлер Советтерге хөй нуруунду алган. Меньшевиктернин болгаш эсерлернин партияларының хүрээлеринге боттарының чангыс аай эвес бүдүш-шынары, политика болгаш организас талазы-биле сандаргай чоруу турзажок. Россия социалистиг революцияга өөй келбээн болгаш чурт капиталистиг хөгжүлденин үр үезин дамчып эртер ужурлуг деп бүзүрел оларның ниити платформазы болуп турган. Мынчангаш олар буржуазияны кандыг-даа янзы-биле деткиир, буржуаз-помещикчи Түр чазакты деткиир турганнар.

Калбак улус массаларның алыс эрге-ажыктарын илергейлээн кара чангыс партия болза Россияның Социал-демократтыг (большевиктер) партиязы болган. Чүгле ол партия революцияның хөгжүлдезинин шын оруктарын айыткан. Ынчалза-даа партия эң нарын берге байдалларда ажыллап турган: дайын чылларының дургузунда ооң кадрлары истен суруушкунге таварышкан, хөй организациялары тарады сыныртырган, эң эки ленинчилер кара бажынарга, шөлүлгеге, эмиграцияга турган. Төп Комитеттин даштыкыга турган кезээ-биле, ынчаарда Швейцарияга чурттап турган В. И. Ленин-биле ТК-ның Бюрозунун харылзаазы онза берге болган. Ынчанмыжежок ол бүгү турза-даа улуг бергелерни ажып эртпишаан, чүгле большевиктер массаларны баштап, революстуг демиселге лозуннарны, шимчээшкинге шын угланыышкынны берип турган. Хаанныг ёзу-чурумну дужурген соонда баштайгы хүннерде-ле большевиктернин партиязы чажыт байдалдан үнүп, күштерни сырый каттыштырып, мөөннеп эгелээн. ТК-ның Бюрозу, Москва комитети үзүктелиишкин чокка ажыллап турган, марттың баштайгы хүннеринде Петроград комитеди катап тургустунган, партия комитеттери болгаш организациялары бүгү чуртка тыптып келгилээн. Февраль революциязының үезинде партияның хүрээлелинге 24 мун хире кижи санаттынып турган болза, апрельде большевиктернин саны 80 мун кижиге чедир көвүдээн.

Март 5-те Петроградка большевикчи «Правда» солун катап үнүп эгелээн. Москвага «Социал-демократ», Харьковка «Пролетарий», Кронштадтка «Правданың үнү», Тифлисиге «Кавказский рабочий» солуннар болгаш өске-даа ленинчи үндүрүлгелер үнүп эгелээн. Большевиктернин партиязы бодунун солуннарының арынарын дамчыштыр шынныг чоруктун сестерин улус массаларның иштинге нептередип, байдалды анализтеп, революцияны улам ынай хөгжүдүрүнин оруктарын айтып турган.

Партияның мурнунга кедергей нарын сорулга туруп турган! Революцияның улам ынайгы хөгжүлдезинин стратегтиг планын болгаш тактиказын айтыр, хамыктың мурнунда үргүлчүлеп турган дайынны, Түр чазакты, Советтерни канчаар көөр дугайын тодарадыр ужурлуг турган. Өске сөс-биле чугаалаарга, тургустунган байдалдың төөгү талазы-биле бир янзы шинчизин бүгү талалыг анализтеп көөрү негеттинип келген. А ол дээрезинде В. И. Ленин чок турда хөделир ужурга таварышкан, ол чорук партияның теоретиктиг болгаш практиктиг ажылынга салдарны база чедирген. Чүгле В. И. Ленинниң гениалдыг угааны, ооң кайгамчык болгаш бүгү талалыг бодалы карак чивеш дээр аразында солуттунуп турган болуушкуннарның бир янзы хаая шинчизин долу хире-чергези-биле шуут-ла сегирип ап шыдаар турган. Чүгле В. И. Ленин февральдан төрүттүнген байдалдың бүгү талалыг анализин берип, кара чангыс шын түннелдерни кылып, большевиктер партиязының, пролетариаттың стратегиязын болгаш тактиказын тодарадып шыдаар турган. Франциянын, Англияның, Швейцарияның буржуаз парлалгазының арыннарынга көстүп келгилеп турган шоолуг эвес, үзүндү медээлерни албышаан, В. И. Ленин эмиграцияга турган-ла пролетаржы стратегиязының үндезиннерин февраль революциязы тиилээн соонда баштайгы хүннерде-ле айтып эгелээн.

Март 4-те Ленинниң демдеглеп турганы болза: «Ам ажылчыннарның депутаттар Советтери эрге-чагырганы чаалап алырын белеткээри-биле ажылды калбартыры, массаларны организастаары ээлчегде тургустунган. Чаа чазакка (Түр буржуаз чазакка) бүзүреп, ону деткип болбас. Керенский, Гвоздев, Чхеидзе болгаш К° оларга бүзүреп болбас ужурлуг...»

Март 7-де бижээн «Ырактан чагаалар» деп үүлүнге В. И. Ленинниң бүгү тодазыбиле айтып турганы: «Бо революцияның баштайгы үе-чазазы... доозулган. Бо үе-чада бистиң революцияның сөөлгү үе-чадазы болбас боор».

В. И. Ленин бодунун бодалдарын «Ук революцияга пролетариаттың сорулгаларының дугайында» деп кайгамчык документизинге түннеп байыткан болгаш тодараткан. Ол документини Апрель тезистери деп адаан. Апрель тезистери буржуаз-демократтыг революцияның социалистиг революцияже өзүп кирери дээш демиселге большевиктер партиязының стратегиязын болгаш тактиказын тодаргайлаан пролетариаттың хөделиишкиннериниң делгеренгей программазы болган.

А 1917 чылдың мартта В. И. Ленин Россияже ээп чанарының аргазын тыварын оралдашышаан, Швейцарияга турган үезинде партияның ТК-ның Бюрозу бодунун стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылып тургаш, эвээш эвес чазыгларны болгаш ышкындырыгларны кылган.

Чижээ, ТК-ның Бюрозу Түр чазакты «шынында контрреволюстуг чазак кылдыр, чүге дээрге улуг буржуазияның болгаш дворянствонуң төлээлекчилериниң ол тургустунган» деп баштай үнелеп көрген хирезинде, ол чазакка бүрүн бүзүревес чоруктун негелделерин салбаан. Түр чазакка «ыйыышкынны» кылырының, ооң хөделиишкиннери дээш «контрольду» боттандырарының эргежок чугулазының дугайында эренгей чугаалар болуп турган.

Март 3-те Петербург комитединиң бодунун шиитпиринге бижээни: «бир тээ ооң хөделиишкиннери пролетариаттың болгаш улустуң калбак демократтыг массаларының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар болганда, Түр чазактын эрге-чагыргазынга удур турушпас болгаш эргелеллин монархисчи шинчизин кандыг-даа хевир-биле катап тургузар дээр Түр чазактын оралдажыышкынынга удур эң кам хайыра чок демиселди чорудар деп бодунун шиитпирининн дугайын чарлап тур».

Ылыг янзылыг частырыглыг турушту Москва комитеди болгаш партияның өскеда чамдык организациялары база ээлээн. Дайынны үнелеп көөрү ээлээн таварылгаларда тода эвес, частырыглыг болуп турган. Партияда кым-даа Советтерге болур чогуур үнелээшкинни бербээн болгаш күрүне тургузуунуң чаа хевирин Советтерде болур дээрзин көрбээн. Кажан март 12-де Каменев шөлүлгеден Петроградка ээп келгеш, ТК-ның Бюрозунуң тодаратканы-биле алырга, «эжелекчи чурум»-биле «Правдага» шургуп киргеш, бодунуң оппортунизмин үзел-бодалдарын пропагандылап эгелээн үеде партияда байдал улам нарыыдаан. Март 14-те Каменев «Правданың» редакциязынга чүүлүнге мынчаар бижээн:...» Ол Түр чазак эрги ёзу-чурумнуң артыышкыннарыбиле херек кырынга демисежип турар болганда, анаа революсчу пролетариаттың шиитпирлиг деткимчези хандыртынгандыр».

Каменевтиң дайынны шуут-ла алдагдалдыы-биле үнелеп көрген редакция, камгаланыкчы чүүлүн «Правда» март 15-те парлап үндүрген. Ынчаарга «Правда» В. И. Ленинниң «Ырактан чагаалариның» чүгле бирээзин, харын-даа үзүндүзүн парлаан. Петроградка ээп келген соонда удаваанда В. И. Ленинниң мынчаар бижээни таварылга эвес: «Каутскианствоже (ылавылаарга, оппортунизмче) чайгылган «Правданың» шугумун долузу-биле эдип алырынга идегээр бис».

Шөлүлгеден Каменев-биле кады ээп келген Сталин Каменевтиинден шоолуг-ла ылгалышпас частырыглыг турушту баштайгы үеде база ээлээн турган. «Правданың» арыннарынга Сталин «Түр чазак революциядан халбактанып» турар дээр чүвени бадыткан турган, а март 29-та ТК-ның Бюрозунун чыылдырганы партия ажылдакчыларының Бүгү-россий төвүлел хуралынга ооң чугаалааны: «Бир эвес Түр чазак революцияның базымнарын быжыглап турар дээр болза, ол чазак контрреволюстуг болганда, Түр чазактың деткимчези революцияга канчап-даа таарышпас».

Петроградка ээп келген дораан-на чо-

(Уланчызы 4-нү арында).

ЧОННУҢ КАДЫЫН КАМГАЛААРЫ—

«СОЦИАЛИСТИГ КҮРҮНЕ—БҮГҮ ЧОННУҢ КАДЫЫН КАМГАЛААР БОЛГАШ ҮРГҮЛЧҮ ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫННЫ БОДУНГА АП ТУРАР КАРА ЧАҢГЫС КҮРҮНЕ».

(СЭКП-ниң Программазындан).

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Коммунистиг партия болгаш Совет чазаг ажылчы чоннуң кадыкшылын быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң хүлээп алган Директиваларында: «... чаа медицина дериг-херекселдери-биле чепсеглеңген эмнелге черлериниң тудуун калбартыр. Чурттакчы чонга специализастаттынган дузаны чедирери-биле хоорайларга болгаш кодээ районнарга хөй янзы салбырлардыг эмнелгелерни, поликлиникаларны көвүдедир. Маңаа херээженнер болгаш уруглар эмнээр, оларга профилактиктиг дуза чедирер медицина албан черлериниң четкизин калбартырынче кол кичээнгейни угландырар. 1970 чылда эмнелгелерге орунларның саны 2680 муң чедирер» деп айыткан. Кадык камгалалының шугумунда ажылдап турар кижилериң мурнунда салдынган программа бо-дур. Ону амыдралга боттандырарынга бистиң аныяк республикавыстың медицина ажылдакчылары боттарының төлептиг үлүүн киирерлер. А бисте шинитпирлээр айтырыгар улуг болгаш хөй янзы. Кадыкшыл айтырыы бүгүдени сонуургадыр. Ынчангаш бистиң чамдык планнарывыс дугайын «Шынның» номчукчуларынга чугаалаайн.

Совет медицинаның күштүүнүң, оон хөгжүлдезиниң дугайында чижектерни көргүзер дизе, Тыва АССР-ниң байдалындан ап, хөй-хөй солун түүлдерни, шинчилелдерни демдеглеп болур. Ынчаарга бистиң республикавыс Совет Эвилелиниң хүрээлеңинге каттышканындан бээр үзүрби үш чыл безин четпээн, а тускай хамаарышпас күрүне болганындан бээр дөртен ажыг-ла чылдар өрткен, ол үеге чедир чурттуң девискээринге социал аарыглар өскүп, хөй-хөй кижилериң амызынга чедип турганын ам-даа утпаан бис. Мындыг онзагай байдалдарны кичээнгейге алыр болза, Тывада чоннуң кадыын камгалаар талазы-биле хөлчок улуг ажыл кылдынганын, моон соңгаарны перспективаларыңы улам хөйүн демдеглээр апаар.

Революция мурнунда тускай өртемниг эмчилериңи, фельдшерлериңи дузазын көрбейн чораан тыва черде ам он-он эмнелгелер, тускай диспансерлер, фельдшер-акушер пунктулары, школа назыны четпээн уруглар албан черлери, курорттар болгаш санаторийлер, оларда дээди, ортумак тускай өртемниг эмчилер, аптека ажылдакчылары ажылдап турар. Бо бүгү дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың совет кижи дээш ада сагыш салыышкынының, ленинчи национал политиканың амыдралда боттаныышкынының херечизи-дир.

Чеди чыл планының төнчүзүнде Тыва АССР-ге медицина болгаш аптека албан черлериниң четкизи элээн калбарган. Республикада 35 эмнелге-поликлиника, аңаа 2485 орун, оон иштинде кодээде 1000 орунлуг эмнелгелер бар. 1966 чылдың эгезинге чедир үеде биске 10 муң чурттакчыга 124 орун, 20 эмчи онаажыр турган. Эмнелгелерде оруннар болгаш эмчилер-биле хандырылга багай эвес-даа болза, тускай специализастаттынган эмчи дузазы чедирери, эң ылаңгыя кодээ чонга, ам-даа чогуур децнелге чедир тургустунмаан. Моон чылдагааны чүдел дээрге, район болгаш участок эмнелгелериниң бичинзи, ында орунларның эвээжи болур. Республикада 13 район эмнелгелериниң ийизинде 100 ажыг, база ийизинде 100—100 орун бар, а арткан тозу бичин. Аңаа аңы-аңгы аарыглар аайы-биле салырлар ажыдар арга чок. Район болгаш участок эмнелгелеринде кулак, боостаа, думчук аарыгларының, карак, нерви эмчилери, бертинген кижилер эмнээр, биохимиктиг анализ кылыр эмчилер, бедик мергежилдиг рентген эмчилери, чүректиг ажылын электри-биле хынап бижидер специалистер чок болуп турар. А бичин уругларга хирургия дузазын көргүзерин организастааны амдаа шоолуг эки эвес. Республика эмнелгезинде безин уруглардың бо салбыры ажыттынмаан.

ССРЭ-де 555 муң эмчилер бар. Ол дээрге делегейниң бүгү эмчилерин дөрт хуваарга барык бир хуузу хире болуп турары ол. АКШ-тың, Францияның болгаш Англияның бүгү эмчилерин кадарга-даа бистиң эмчилеривистиң санындан эвээш.

1970 чылда Совет Эвилелиниң эмнелгелеринге орун саны 2680 муң чеде бээр.

Туберкулёз-биле демисел чорудар, оон когун үзер соруга салдынган. Район болгаш участок эмнелгелериниде 5—10 кижи чыдар палаталар, азы 25—35-ле хире кижи чыда эмнедир каш-ла салбыр бар болуп турары бо аарыг-биле чидиг демисел чорударынга шоолуг таарымчалыг эвес.

Уруглар чемненилгези бисте сула организастаттынган. Районнар топтериниде-даа, колхоттарда, совхоттарда уруглардың сүт кухнязы шуут чок. Садыгларда күргадып белеткээн бичин уруглар чиир чемнериниң чогундан, оларның чемненилгезин эки таарыштырбайн турарывыстан бичин уруглардың ижин-шөйүүдү болгаш өске-даа аарыглардан аарыыр чоруу ам-даа бар.

База бир шинитпирлеттинмейн туурар айтырыг болза, кадык камгалал албан черлериниң тудуун оожум темп-биле чорудуп турары болур. «Тыва тудуг» трели эмнелге бажыңнарын тудар планын чылдың-на күүсетпейн келген. Сарыг-Сеп, Бай-Хаак, Эрзин, Самагалдай суурларга эмнелгелер тудар дээн даалга амдыгаа дээр күүсеттинмээн. 1962 — 1965 чылдарда 240 кижи эмнедир республика эмнелгезин ажыглалга киирери көрдүнген турган, а бөгүнге чедир ооң тудуу безин эгелевээн. Радиология корпузун ам чеди чыл дургузында тудуп турар, а доостур үезин ам-даа билдиимес. Балгазының туберкулёзка удур санаторийин алгыдар план база боттанмаан. Эмнелгелерни алгыдып, чаа-чаа тудугларны чедир кылбайн турда, чоннуң кадын камгалаар специализастаттынган салбырлар тургузар арга чок болуп турары билдингир.

Мурнувуста кандыг сорулгалар салдынганы? Бо чылдың төнчүзүнге чедир эмнелгелерге орунларның саны 2900 ажар, Балгазының санаторийинге 75 кижини немей эмнээри, чамдык черлерге фельдшер-акушер пунктуларын көвүдедири көрдүнген.

Августа бежен хире дээди өртемниг эмчилерни, ортумак өртемниг 266 ажылдакчыларны хүлээп ап, ажылдаар черлеринче үдээриге белеткеп турар бис. Аптекаларга ажылдаар дээди өртемниг фармацевтериң болгаш оларның дузалакчыларының саны 16 кижиге көвүдедири планаттынган. Ол шыкаш Ак-Довурак хоорайга 120 орунлуг эмнелгени ажыглалга киирер болгаш ол-ла хоорайга уругларга хүнде 200 порция белеткээр сүт кухнязын ажыдар.

Нинтизи-биле чаа беш чылда Самагалдайга, Шагаан-Арыгга, Чадаанага, Бай-Хаакка чаа эмнелгелер ажыдар сорулга салдынган. Моон-биле чергелештир, аңаа ажылдаар эмчилер, сестралар, санитарлар чурттаар бажыңнарны база тудар болгай.

1966 чылдың сентябрьда РСФСР-ниң Министрлер Төвүлели «Туберкулёзка удур чорудар хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган. Ону өзугаар бистиң республиканың эмнелгелеринге туберкулёзтан аараан кижилерни эмнээр орунларның саны көвүдедири пөрдүнген. Ынчангаш кадык камгалалының органнары эмнелгелериниң туберкулёз салбырларын алгыдар; чок болза районнар аразының туберкулёзка удур диспансерлерин ажыдып, аарыг кижилериң шуптузун чыттырып эмнээр сорулгалыг.

Хоорай, район, кодээ Советтериниң күүскомнары туберкулёзтан аараан кежигүнүүг өг-бүлелерге тускай, ангылаттынган квартираларны бээр ужурлуг. Сөөлгү каш чылдарда туберкулёзтан аарыыры үш катап эвээжээн, а бо беш чылда туберкулёзтың массалыг аарыг болурун узуткаар ужурлуг бис.

Чаш уругларның шын чемненилгези оларның кадык-шыырак өзүп доругарының үндезини. Ынчангаш бо айтырыгны болур чогууру-биле шинитпирлээри чугула. Районнар төптериниге ажылчы чоннар Советтериниң күүскомнары сүт кухнязын организастаар бажыңнарны тускай-лаар ужурлуг. Кодээ черлерге безин, кайда хөй чурттакчылар барыл, ийи өрээлдиг бажыңны үндүрүп, оон тудуун колхоздар баштаар черлери, совхоздар дирекциялары холга алыр болза эки. Кадык камгалал министерствозу ол кухнязларны чаа дериг-херекселдер-биле чепсеп, таарымчалыг штаттарны, акша-хөреңгини үндүрүп бээр апаар. Чурттакчы чоннуң 25 ажыг хуузу уруглар болганда, кодээ черлерде эмнелгелерни уруглар эмчилери-биле быжыглаары көрдүнүп турар.

Район болгаш районнар аразының эмнелгелеринге хөй-хөй салбырларны ажыдып, ынаар тускай өртемниг кадрларны чорудары база планнаттынган. Ынчангаш эмнелге-профилактиктиг албан черлерин күрүне хөреңгизин болгаш колхоз, совхоздарның хөреңгизин каттыштырып турган тудар болза хөй-ниитизе ажыктыг. Оон башка районнарның амгы баззазынга хөй адырлыг эмнелге ажыдары берге.

Район, участок эмнелгелеринче чорудун турарывыс аныяк эмчилерге боттуг дузаны чедирип, оларның ажык-дузазын чогумчалыы-биле көөрү чугула.

Эмчилериң аарыгны эмизериниден ону болдурбас дээш баш удур демисежири белен дяжири шын. Ынчангаш профилактика албан черлериниң четкизин калбартыры чугула. Медицина-санитар черлерин болгаш кадыкшыл пунктуларын үлетпүр бүдүүлгелерге организастаар сорулга салдынган. Бо черлерни чаа хевириңи аппаратуразы, эмнер, херекселдер-биле хандырары — чугула сорулгаларның бирээзи.

Эпидемия хевирлиг өөксүүр база өске-даа аарыгларны баш удур болдурбас сорулга-биле чоннуң ортузунга санитар чырыдыышкынының агитациязын, чонну гигиенаның, санитарияның чурумунга өөредирин кадык камгалал системазының бүгү ажылдакчылары чорудар хүлээлгелиг.

М. ШАБАЕВ,
Тыва АССР-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы.

Санитар билиглерин пропагандалаар

Санитар-чырыдыышкын ажылдарын калбартып чорудары чурттакчы чонну бедик санитарлыг культурага кижизидеринге, бүгү-ле аарыгларны эвээжедиринге болгаш ылаңгыя халдаварлыг аарыгларны баш удур болдурбазынга улуг ужур-дузалыг.

Чөөн-Хемчиктиң район эмнелгезинде санитар-чырыдыышкын ажылының байдалын чоокта чаа хынап чоруткан. 1966 чылда 24 ортумак өртемниг эмнелге ажылдакчылары чон ортузунга 1096 беседаны кылып чоруткан. Эмчилер 75 лекцияны номчаан болгаш оларның иштинден 29 лекцияны радио дамчыштыр номчаан. Санбюллетеньнерни, кадыкшыл бүлүңнарын үндүрген болгаш фотовитринаны организастаан. Ынчалзажок аъшчемден хорананырының база халдавырлыг ижин-шөйүүдү аарыгларының дугайында эвээш лекция номчуттунган.

Чон ортузунга санитар билиглерин калбартып чорударынга ак сеткилдиг, идепкейлиг чоруун көргүзүп турарларга эштер Арбузов болгаш Блазаренко олар хамааржыр. Олар албан организация черлеринге янзы-бүрү темаларга лекция, беседаны номчаан. Моон алгаш көөрге, Чөөн-Хемчиктиң район эмнелгезинде санитар-чырыдыышкын ажылы мурнуку чылдарга бодаарга элээн экижээн-дир.

Ынчалза-даа район «Билиг» ниитилелинге эмнелге ажылдакчыларын хаара тудар ажыл багай тургустунган. Район эмнелгезиниң үүгле 6 ажылдакчызы ол ниитилелдиң доктаамал кежигүннери болуп турар.

Чурттакчы чоннуң калбак массазынга санитар билиглерин пропагандалаар ажылды чогуур деңнелге тургузуп, аңаа эмнелге ажылдакчыларының идепкейин бедидери эргежок чугула.

В. М. ФЕДОТОВА,
республиканың санэпитстанциязының эмчизи.

ЧОЛДУГ ИШТИН ХЕРЭЭ

Буянныг холдар

Аар аарыгга таваржып, амы-тынымга айыыл чоокшулаанын эндевээн мен. Ол үеде мени Шагаан-Арыг эмнелгезиниң кезип эмээр салбырынга эккелген. Хуу-салыыны эмчилер-ле ишитпирлезин деп идегээш, кезишкин кылырынга чөпшээрештим. Хирург Валентин Сергеевич Мартыновтуң кижиниң кадыкшылы, чуртталгазы дээш сагыш човангыр, оваарымчалыг чоруунуң болгаш оон буянныг холдарының ачызында баарынга кезишкин онза бергедээкин чок эткен. Мээн амы-тыным камгалал алдынган-дыр дээрзинге дораан-на бүзүрел каан мен. В. С. Мартынов хөй кижилериниң амы-тынын камгалал алган. Эмнелгениң «саналдар болгаш хомудалдар дептеринде» он-он кижилериниң Валентин Сергеевичке кызыгаар чок өөрүп четтиргенин илереткен чаагай сөстүг одуруглар оон карак кызыл ажылдап турарын бадыткал турар.

Эмнедип чыткан үемде мындыг таварылга болган. Бир-ле дүне улуг аараан кижини эмнелгеге эккелген. Ол барык-ла өлүг биле диригниң аразында. Кызылдың № 3 АТА-зының чолаачызы П. орукка чоруп олургаш, аварыяга таваршыкан. Ол дүне В. С. Мартыновту бажыңындан кел диртип эккелген. Дүрген кезишкинни кылган. Ол чүүнү көргүскенил дээрге, чолаачы авария үезинде улуг кемдээшкинге таваршыкан болган. Кезишкинни чедишкинниг чорутканының түүкелинде айыылга таваршыкан кижиниң тыны камгалап алдынган.

Кижилериң кадыын камгалаарынга Валентин Сергеевич кажан-даа күжүн харамнаннас кижи. Ол дүне-даа, хүндүс-даа кезишкин кылдырткан аарыг кижилериниң ишти байдалын хынап көрүп турар.

Шагаан-Арыг эмнелгезиниң кезип эмээр салбырының ажылдакчылары аарыг кижилерни ажаал карактаарда коннуг сагыш човангыр чоруун көргүзүп турарлар. Эмчи сестразы Нина Александровна Шумихина аарыг кижилерге эң-не кичээнгейлиг болгаш эзлдек. Няня Анастасия Сергеевна Тусьмина аарыг кижилериң кадыын кямгалаарынга сагыш човангыр. Ынчангаш олар ажылдап турар коллективиниң, эмнедип чыдар кижилериниң хүндүткелин чаалап алганнар.

Бо эмнелгениң коллективи совет кижилериниң кадыын камгалаар буянныг хөрекке чедишкиннерлиг болуп, Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга эки белектерлиг ужуражыр дээрзинге бүзүрээр бис.

С. ХЕНЕН.

Ак-Турут суур.

* * *

КАДЫКШЫЛДЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

Республиканың өкпе аарыглар диспансеринге Тываның аңы-аңгы будуңнарындан эмнедир дээш аарыг кижилер кээп турар. Аарыг кижилериңиң сегиринге болгаш оларның кадыкшылын быжыглаарынга таварымчалыг байдал ында тургустунган. Диспансериңиң эмчилери совет кижилерниң кадыын эзидер дээш бүгү-ле бар арганларны ажыглап, янзы-бүрү эмнээшкинни чорудуп турар. Эмнедирин доосхаш, сегээн кижилериңиң кадыын улам эжиждер соруга-биле Балгазында өкпе аарыглар санаторийинче чорудуп турар. А чамдык кижилерни республикадан дашкаар курорттарже, санаторийлерже эмнетпишаан, дыштаныры-биле чорудуп турар. Таңдының «Тиилелге» совхозтан Ондар Маңнай-оол, Улуг-Хемниң «УТКА 25 чылы» совхозтан Николай Кенден, Барын-Хемчиктен Чамбал Доржу олар Рубцовск хоорайның чоогунда Лебяжий деп санаторийге дыштанып путёвканы алгаш чорупканнар. Ол ышкаш чамдык кижилериңиң аарының байдалын барымдаалап көргеш, Сочиде өкпе аарыглар санаторийинче эмнедип дыштанырыг чангаш олар ажылдап турар коллективиниң, эмнедип чыдар кижилериниң хүндүткелин чаалап алганнар.

Бо эмнелгениң коллективи совет кижилериниң кадыын камгалаар буянныг хөрекке чедишкиннерлиг болуп, Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга эки белектерлиг ужуражыр дээрзинге бүзүрээр бис.

С. ХЕНЕН.

Ак-Турут суур.

* * *

КАДЫКШЫЛДЫ БЫЖЫГЛААР ДЭЭШ

*Республиканың өкпе аарыглар диспансеринге Тываның аңы-аңгы будуңнарындан эмнедир дээш аарыг кижилер кээп турар. Аарыг кижилериңиң сегиринге болгаш оларның кадыкшылын быжыглаарынга таварымчалыг байдал ында тургустунган. Диспансериңиң эмчилери совет кижилериңи

ДАШТЫКЫДА

АПРЕЛЬ 4 — ВЕНГРИЯНЫҢ ХОСТАЛГАН ХҮНҮ

Эчис сорулгаларның болгаш эрге-ажыктарның чаңгыс аайы

Венгр Улус Республиказы социалистиг өске-даа чурттар-биле акы-дуңмалышкы найыралдың интернационалчы харылзаалары-биле чергелештир политиктиг сорулгаларының ниитичизи база ол ышкаш чугула экономиктиг эрге-ажыктары-биле холбаалыг. Улусчу Венгрия Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының аразында чаагай үре-түңнелдиг экономика болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгага 18 чылдарда идепкейлиг киржип келген.

Элээн сайыраңгай үлетпүрлүг болгаш кедергей кызыы бойдус курлавырларлыг бистиң улуг эвес чуртувус хөй хевириниң чиг-эдин, чартык фабрикаттарны, машиналарны болгаш өске-даа продукцияны дашты кы рыноктардан садып алырынга амыдыралчы соңуургалдыг. Моон-биле кады иштики рыноктуң кызыы болуп турарының чылдагаанында бисте үлетпүр продукциязының хөй хевирлерин бүдүрүп үндүрерин организастаары база берге болуп турар.

Ындыг янзылыг айтырыглар Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери өске-даа чамдык чурттарда база туруп турар. Оон ужурунда Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар иштики курлавырларның күсели-биле бүдүрүлгенин ажыктыын бедидеринче угланган хемчеглерни ап чорудары-биле кады күш-ажылдың делегей хуваалдазының берип турар ол аргаларын. бот-боттарының аразында барааннарны солужарын ажыглап турар. Чижээ, 1966—1970 чылдарда Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарын дүүштүр тургузар талазы-биле ажылдарының түңнел чадазының үезинде оларның аразында узун хуусаалыг садыг дугуржулгалары чардынган. Мынчангаш ол чурттарның аразында кандыг чугула бараанварны садып алыры болгаш садары беш чыл бурунгаар билдингир болган. Венгрияга ол дыка чугула, чүге дээрге, оон даштыкы садыг саарылгазының барык 70 хуузу Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүвелерниң үлүүнге онаажып турар.

Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылга бистиң чуртувуска онза улуг ужур-дузалыг болуп турар. 22 чылдың мурнунда Совет Армия немец-фашистиг эжелекчилерден Венгрияны хостаан үеден бээр венгр улус совет улустан бүгү талалыг дузаламчыны ап турар. Сөөлгү ийи он чылдарның дургузунда ийи чурттарның аразында бараан саарылгазы 50 катап көвүдээн. Эрткен беш чылда Венгрия ССРЭ-ден 8 миллион тонна нефтини алган. Бо беш чылда нефтини чурт иштинче киирери 16 миллион тоннага четкен турар. 1966—1970 чылдарның үезинде 7 миллион тонна ажыг демир руданы, 1,4 миллион тонна прокатты, 9,6 миллион кубометр дилиг материалдарын чуртче киир сөөртүр. Оон аңгыда чурт ССРЭ-ден барык 11 миллиард киловатт-так электроэнергияны алыр. Чугула хевирлериниң чиг-эдин болгаш материалдарын дашкаартан алырын магадылап турар узун хуусаалыг дугуржулга бистиң планныг экономикавыстың хөгжүлдезинге аажок улуг ужур-дузалыг. Совет машиналарны болгаш дериглени алыры база биске дыка чугула.

Бо беш чылда ВУР Совет Эвилелинче өске барааннардан аңгыда химия болгаш азып-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериге тургузар дериглени, дизельдиг поездилерни, автобустарны, хем судполарын, янзы-бүрү приборларны, машина тудуунун өске-даа кылыгларын чорудар. Совет кижилер венгр чиик үлетпүрүнүң кылыгларын (идик, хеп аймаан, трикотаж болгаш өске-даа кылыгларны), а ол ышкаш чаа болгаш ажылдан кылган чимистерни база погааларны улам хөйү-биле садып ап болур.

Социалистиг Венгрия социалистиг чурттарның дыка хөй делегей экономиктиг организацияларының хемчээлдеринде Совет Эвилели-биле болгаш Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң өске-даа чурттары-биле кайы-кайызынга ажыктыг экономиктиг кады ажылдажылганы боттандырып турар. Ол организацияларда кады ажылдажылга демир орук болгаш агаар транспортунуң ажылын экижидерин, кара металлургияда, подшипник үлетпүрүнде бүдүрүлгениң ажыктыын бедидерин, чуртту электроэнергия-биле дээре хандырарын биске дузалап турар. Ол кады ажылдажылга бүгү чурттарга экономика талазы-биле ажыктыг үвени хандырып берип турар.

Акы-дуңма совет улус-биле кады венгр ажылчы чоннар алдарлыг юбилейни—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн төлептиг демдеглеп эрттиреря-биле белеткеним турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Венгрияның хоорайларынга болгаш көдээ черлеринге Октябрь революциязының төөгүлүг ужур-дузазының дугайында, совет улустуң чедиишкиннериниң дугайында лекцияларны номчуур болгаш илеткелдерни кылыр, революцияга, ССРЭ-де социализм тургузуушкунунга турааскаал болдурган совет шиплерни, кино фильмнерни көргүзер. Венгрияның бүдүрүлгелеринде, тудугларында, көдээ ажыл-агый кооперативтериниде Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы чарыш калбарын турар.

Октябрь революциязының чартык үүс чылдыг юбилейин бистиң чуртувуска байырлап эрттирер чорук улуг Совет Эвилели-биле социалистиг Венгрияның найыралын болгаш сырый кады ажылдажылгазын улам ыңай бызыглаарынга дузалаар.

ЛАСЛО ПАПП,

Бот-бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелинде Венгр Улус Республиканың доктаамал төлээлекчизиниң оралакчызы.

Москва.

(СЭТА).

Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга алдар болдурган лекцияларны номчуурун Сан-Хоседе организастаан. Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-ның кежигүнү Арнольдо Фиррегето Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургустунганының болгаш оон баштайгы чылдарда ажыл-чорудулгазының дугайында лекцияны социал айтырыгларны өөренир талазы-биле ажылчын төпке номчаан.

ГДР-нин Күрүне чөвүлелинин хуралы

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң чоокта чаа болган хуралынга ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы, ГСЧП ТК-ның бирги секретары Вальтер Ульбрихт чүве чугаалаан. ГДР, Польша болгаш Чехословакияның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээлерни чарган дугайын, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары-биле ГСЧП ТК-ның төлээлериниң чугаалажышкынарының дугайын Күрүне чөвүлелиниң кежигүннеринге ол дыңнаткан.

Чалчазын чепсеглеп турар

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Апрельдиң төнчүзүнге чедир АКШ «М-48» дээр 90 танкыны Мурнуу Көрейге бээр деп турар. Ол танкыларның өртээ 30 миллион доллар. Хабтон тхонсин агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, ол дугайын бөлүк америк шериг чөвүлекчилер Сеулга чарлаан.

Ол танкыларның баштайгызы Каттышкан Штаттардан Инчхон портта чедип келген.

КЫШТЫҢ АРТЫНЧЫЗЫ. А. Содунамның фотоэтюду.

ЧАА КИНО

РОДЬКА, КОСТЯ, АЧАЗЫ

Улуг эвес өг-бүле: Евгений Эдуардович—судно тудуунуң верфиинде инженер, өг-бүленин эзи, оолдарның адазы; улуг оглу Костя чоокта чаа-ла институт дооскан аныяк эмчи, бичин оглу Родька сески классчы. Алышкылар бичезиндe-не иезн чок оскен. Ажытөлду кижи кылдыр өстүрүп кижизидериниң сагыш човаашкынын Евгений Эдуардович чааскаан чүктеп эрткен. Ам-даа аныяк-даа болза, бодунун оолдары дээш өг-бүле тударын ол сагынмаан. Уруглары дээш бодунун аас-кежиин бодавайн чоруурун оолдарынга эскертпээн. Костя болгаш Родька бичин тургаш, ону билбээн бооп-даа чадавас.

Кандыг-даа өг-бүленин амыдыралында өске кижилерге эскертинмес өөрүшкүлер, чүүлдээлер-даа тургулаар болгай. «Мээн ынакшааным кижи» деп кинода бир ындыг өг-бүленин дугайын көргүскен. Өөрүшкүлер, сагыш човаашкыннар дээш, кижи бодаарга ындыг онзагай эвес ышкаш сагындырар, ынчалза-даа амыдыралдың шыны, кижизиг чоруу-биле ол айтырыглар кымгадаа хамааржыр, кымны-даа дүвүредир. Оолдарның адазы кымгадаа эптиг-ээлдек, чымчак сеткилдиг кижилериниң бирээзи. Ол оолдары-биле иезн дег чоок чугаалажып билир. Оолдары адазынга ынак. Кандыг-бир чугула айтырыг шинтирлээр дээнде, өг-бүленин «чөвүлелин» чыгаш, аңаа чугаалажын чаңыкканнар. Чижээлээрге, ындыг таварылга болган. Родьканың эжи уруг Лягиянның иезинин төрүттүүген хүнү болур дей берген. 40 акшаның идинн садып бээрин Родька аазаптар. Сөглээп өзүн тырттары—Родькага (эр кижиге) берге болган. Ол хире хөй акшаны аазапканы Родьканың талазындан бодамча чок чорук болур. Ынчалза-даа акшаны бээр деп шинтирлээнвер. Костяга мотоцикл садарынга чыын турган акшадан ук түүнү ачазы ап берген. Евгений Эдуардович оолдарының кижизидилгезин ала-чайгаарлаашкынче киирген деп болбас. Кандыг таварылгада канчаар кылырын ол ыяк билир.

Бо бажыңга Костяның-даа, оон дуңмазының-даа эш-өөрү бо-ла келир. Олар бажыңга киргеш баарын ачазы күзээр. Келген кижилер-биле чазык чаагай чаңныг, ижин кара чокка чугаалажып чаңчыккан. Лягия, Васька, — Родьканың эштери, Саша — Костяның таныжы. Муромцевтиниң өг-бүлезин оларны өөрүшкү-биле уткуп хүлээп ап келген.

Костя—кезер эмчи. Аныяк эмчиниң мурнунда өгбүш чаа, солун чүүлдер ажыттынган. Ынчалза-даа Костяның бичин чораанындан бээр чамдык бодун тогдунуксаар чоруу ат-алдар сүрүксээр чорукка иэзп чедирген. Ол бир-ле катап ачазы биле дуңмазынга мынча деп чугаалаан: «Даарта бир-ле дугаар кезиишкинин бодум кылыр болдум», Евгений Эдуардович-даа, Родька-даа аңаа байыр чедирип турар. Костяның аажы-чаңында бир-ле эпчок чүвени ачашкылар ынчан эскерип каан. Кезиишкин кылыр кижизи — Родьканың башкызы бооп илерээн. «Идегел чок» кижи деп Костя чугаалаттынар. Аарыы ханылаан кижини кезип «шенээр» болганынга ол харын-даа таарзынган ышкаш болур. Ол бүгү ачалышкыларга таарышпаан. Родька акызы-биле шуут-ла чоппээрешпээн. Маргылдаа өөскүп үнген. Кезиишкин болбайн баргап, чүге дээрге Родька бодунуун чедип алган. Кандыг-бир машинага шенелдеги чорудуп болбайн аан. Ынчаарга чүгле бодунуң алдар-адын бодаар кезер эмчи турбас ужуралыг.

Костяны адазы кажан-даа ынчаар өөретпейн, кижизитпейн чораан. Муромцевтин амыдыралы оолдарынга чүгле эки үлегер-чижек бооп шыдаар. Ол—киноның кол маадыры. Бүгү талазы-биле ону кым-даа хүндүлээр, оон-биле чоок болуксаар, шак ындыг кижи. Евгений Эдуардович ышкаш адалыг, акылыг азы чоок эштиг болурундан кым-даа ойталавас ийик.

Амыдыралда биске бо-ла таваржы бээри ышкаш, Костяның аажы-чаңынын ындыг талазын ачазы кажан-на бир эскербейн эрттиришкени ол-дур. Евгений Эдуардовичиге ол хомудаачыг болган. Ынчалза-даа ол чалданыш чок кижи. Родькага хорадааш, Костя өскен төрээн бажыңын каап чоруп турар: адазы оглунуң мурнунга могейбээн.

Адазы оолдарының кижиидилгезин албадалдыг эвес, кончуг хынамчалыг чорудуп келген. Олар ажыл-ишчи, дорт шинтирлиг, биче сеткилдиг улус. Ынчангаш адазының ынча чылдарда салып келген чүткүлү домей-ле халас барбаан. Костя Москвага чедип келгеш, аңаа ажылдай бээр, өг-бүлелиг-даа апарган. Родька школазын доозуп алган, заводка ажылдап кирер деп турар.

Евгений Эдуардовичиниң сагыш сеткилинге ынчан бир-ле таварылга хөлзенчиг болган. Костябиле чоок оңуктер болур ужуруг турган, ынчалза-даа Сашаның-даа, Костяның-даа талазындан ара сокеап каан харылзааның ылаптыг чылдагааны киноның төнчүзүнде илерел келир. Костяның душтуу деп санадып турган аныяк херээжен хижи (Саша) Евгений Эдуардовичиге ынакшый бээр. Оглу-биле ужуражып, оон-биле найыралдыг турган кижиге чоок болурунуң бичин-даа чылдаан Муромцев мырыңай көргүсеп. Ол кончуг шын кылган.

Ийи оглу колдуунда тускайлан чурттап шыдаар, улуг кижилер апарганда, бодунуң хууда аас-кежиниң дугайын база бодап болгу дег. Ынчалза-даа Муровцев аас-кежик, чаагай чурталга дугайын тодарадырда, чүгле бодуп бодавас кижи. «Чурталгага хамаарылгамны ачамныы ышкаш кылырын каш катап орадаштым. Ол белен эвес айтырыг болду. Улуг дээрге-ле ийи неделя хире шыдажыр турдум»—деп, Костя бир-ле катап Саша-биле чугаалажып олура чугаалаан. Бистиң ниитилеливисте муң-муң кижилер Евгений Эдуардович ышкаш чурттап чоруур. Даштындан көөрге, олар оскелерден чүнүң-биле-даа онзаланып, ылгатынмас. Шынында ол дээрге хиремик эвес, ёзулуг кижилер ол болур.

«Ынакшааным кижи» деп кинону Леонид Завальнюктуң тоожузун ёзугаар тургускан. «Мосфильм» киностудиягa үндүрген. Режиссёру—Юлий Карасик.

Б. ДИРЧИН.

Квартал концерти

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы суурда херээженнер болгаш клуб чөвүлелдери ай, квартал планнарын кады тургузуп, янзы-бүрү культурамассаалыг ажылдарны чөвүлелдер кежигүннеринге хувааган ажылдап турар. Бо чылдың эгезинден бээр неделяның суббота болгаш среда хүнеринде суурнун чурттакчыларын клубче хаара тудуп, кежээлерни, ужуражышкыннарны, концерттерни доктаамал эрттирип турар апарган.

Янзы-бүрү темаларга лекция, беседалардан аңгыда квартал концерттери солун эртип турар. Аңаа чүгле аныяктар эвес, харын улуг назылыг чурттакчылар идепкейлиг киржип турар. Чыл эгезинден бээр 19 концерт болган. Ылаңгыя суурнуң Чоон-Дыт кудумчузунуң концертиниң киржикчилери Тывага болган национал-хосталгалыг шимчээшкининиң чижектерин, ылаңгыя орус болгаш тыва чоннуң аразында найыралды көргүскени солун болган. Чонга талантызын бараалгадыр бо чаагай херекке башкылар Наталья Ховалыг, Ирина Оюн, совхоз ажылчыннары Алим Лопсан, Николай Серен болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турар.

А. ТУГАРЖАП.

„Хайыраан бот“

Кызылдың «Тере-Хөл» колхозунда эш Чигжит директорлаан Культура бажыңында уран чүүл коллективи колхозтуң ажыл-ишчилеринге концерттерни хөй удаа көргүзүп турар.

Бот-тывынгыр артистер бо удаада Виктор Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизин шыдамыккайы-биле белеткээш, көргүстүлер. Хоочун колхозчулар ук шиини көргеш: «бистиң аныяктарывыс база-ла ёзулуг артист улустар-дыр» деп үнелээр-даа болду. Ону бодап көөрге, шиниң киржикчилери боттарының мурнунда салдынган сорулганы күүседип шыдааны ол.

Шиида ойнакчылар Бичелдей, Донгак, Сенги, Отук-оол, Севээн болгаш өскелер-даа боттарының рольдарын чедиишкинниг ойнааннар. Баштайгы шенелде — уран чүүлдүң дээжизинче бистиң аныяктарывыстың базымының делгемин херечилээн.

С. СЕДИП.

Индий-совет кады ажылдажылганың эрге-ажыктары дээш

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий-совет найыралчы харылзааларны, бүгү талалыг кады ажылдажылганы, культура болгаш эртем талазы-биле харылзааларны бүгү хемчег-биле быжыглаар болгаш калбартын хөгжүдериниң херээ ийи чуртун улустарының үндезин эрге-ажыктарынга тааржып турар. Совет Эвилелиниң өңүктериниң, индий наймыыладың хөй-ниитн төлээлекчилериниң массалыг митингизинге ол бодал ораторларның чугааларынга улуг бүзүрел-биле чаңылапын турган. Культурлуг харылзааларны хөгжүдер талазы-биле Индияга эткен индий-совет найыралдың неделязы Делиге ол митинг-биле болгаш чурттуң өскедаа хоорайларынга шак ындыг митингилер-биле доозулган. Индий-совет найырал Индияның национал политиказының кол принциптериниң бирээзи болуп турар деп, ниитилелдиң чиңгине секретары, парламентниң кежигүнү А. Арора онзалап демдеглээн. Ол найырал ийи улустуң эрге-ажыктарынга таарыштыр улам калбарар деп бүзүрелин ол илергейлээн.

Индияның хамаарыштыр чорукту чедип алырының ырак мурнунда-ла, Октябрь революциязының соондагы баштайгы чылдарда-ла Совет Эвилелин сонуургап көөр чорук Индияга тыптып келген деп, парламентниң кежигүнү Х. Мукерджи сагындырган. Октябрь революциязы кижи төрелгетениң төөгүзүнге чаа үениң эгелээнин айыткан. Даштыкы колониалдыг эжелелге удур демиселче индий демиселчилерни Совет Россияның үлегери сорук киргген. Делегей төөгүзүүнүң чорудулгазында Совет Эвилели кайгамчык улуг салдарлыг болур дээрзин ынчан безин хөй-хөй кижилер билип турган. Совет Эвилелиниң төрүттүүгени-биле социализм боттуг чүүл болуп, делегейниң улустарынга аажок улуг хандыдыкчы күш болу берген. Ам ол дээрге делегей хөгжүлдезинде шинтирлиг күш-тур. Деппилгеже болгаш аас-кежиинче орукту улустарга Совет Эвилели айтып берип турар. Россия—келир үениң делегейниң деппилгези-дир деп, Мукерджи чугаалаан.

Бодунуң догуннап келген 50 чылының дургузунда ССРЭ-ниң кайгамчык улуг чедиишкиннериниң дугайын ораторлар магадаашкын-биле айтып, хамаарыштыр национал экономиканы хөгжүдерде Индияга ак сеткилдиг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге өөрүп четтириишкиниң чылыг сөстерин чугаалап турган.

ЛЕНИННИҢ АПРЕЛЬ ТЕЗИСТЕРИ

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

гум-на харын оон ужурунда В. И. Ленинниң шынгыы болгаш принципиалдыыбиле медеглээни болза: «Чазакты бүзүрээшкин-биле көрүп турар-дыр силер, эштер. Бир эвес ындыг чүве болза, бистиң орууыс чаңгыс аай эвес-тир. Эвээш нуруузунга артын кагзымза-ла дээре боор».

Дыка берге, аажок айыылдыг орукту ажып эрткеш, 1917 чылдың апрель 3-те орай кежээ В. И. Ленин Төрээн чуртунга чаныш келген. Петроградтың Финлянд вокзалының чанында шөлге он-он мүн ажылчыннар, солдаттар, матростар Ильичини байырлалдыы-биле уткуп алган.

Ильич вокзалдан Кшесинский ордуга шуут чедип келген. Ынчарла ол ордуга ТК, Петроград комитеди, большевиктерниң Шериг организациязы ажылдап турган. Ордунуң бирги залынга партиянын Төп Комитединин кежигүннери болгаш найысылалдың партия организациязының активи-биле пролетар революциязычын баштынчызының баштайгы ажыл-ишчи чугаазы болган. Анаа хөй эвес кижилерниң мурнунга В. И. Ленин революцияны хөгжүдерининң Апрель тезистеринде бижиттинген программазын эн-не баштай тайылбырлаан. Владимир Ильич ол тезистери Стокгольмдан Петроградче орукка чоруп турган үезинде ажылдап кылган. Ленинчи чугаалар кижилерниң бодалын хайыктырган. Каш хонгада сураглыг большевик Л. Сатальдың чугаалааны болза: «Арыг салгын үрүп келген ышкаш болган... Ленинниң бодалы кайгамчык-ла болган». Ол дуне Кшесинский бажынга таварылга бооп чедип келген меньшевик Суханов ленинчи чугааның дугайын мынчаар бижээн: «Ол аажок чидиг уткалыг чугааны утпас мен... Организас чок бүгү-ле чүве боттарының ижээннериниң иштинден көдүрүлүп үнүп келген ышкаш болган, ынчангаш моондактарны, чигзиниишкиннерни, кижиге таваржы бээр бергелерни, кижинин хордаашкыннарын билбес, бүгү-ле чүвени буза шаап турар угаан-бодал кайгап-магадаан өөреникчилер олурган Кшесинский ордунуң залынга илереттинип турган».

Ленинчи чугаа, хөделиишкиннерниң ленинчи программазы меньшевик Сухановту хөлзедип, кайгаткан-даа. Большевиктерниң иштинден Каменев ышкаш, чамдык кижилерге ол чугаа база таарзынмаан. Ындыгдаа болза, шынчы большевиктер болгаш пролетаржы калбак массалар ленинчи угланыышкынны өөрүшкү-биле уткуп, хүлээп алган, чүге дээрге, оларның күзел-сорулгаларына ол угланыышкын дүүшкен.

Апрель 4-те В. И. Ленин баштай Советтерниң Бүгү-россий чөвүлел хуралынын киржикчилери большевиктерниң мурнунга, а оон дараазында большевиктерниң болгаш меньшевиктерниң каттышкан хуралынга болдунуң тезистерин чугаалаан. Ильичиниң бо чугаазы оппортунизмниң лагеринге калчаалыг шуугаазынны болдурган. «Единство» дээр плехановчу солун ленинчи чугаа «шынында кандыг-даа утка-шынар чок мелегей чугаа-дыр» дээр чүвени бижиринче далашкан. В. И. Ленин «революсчу демократияның ортузунга хамааты дайынның тугун көдүрүп үндүрү» деп, камгаланыкчы Гольденберг медеглээн. Каменев болгаш Петроград организациялың ажылдакчыларындан кым-бир кижилер В. И. Лениннии-биле маргыжарын ораллашкан. Ынчалза-даа В. И. Ленинниң апрель 7-де «Правлага» парлап үндүрген Апрель тезистери удаааанда партияга бүгү-ниитиниң чүүлдүгзүнүүшкүнүн алган болгаш Россияның ажылчын ангызының хөделиишкиннериниң дайынчы программазы болу берген.

Бодунуң Апрель тезистеринге В. И. Ленин революцияның баштайгы хүнеринден эгелээш чугаалаан бүгү чүүлдерин түңнеп байыдып, тодарадып, чаңгыс аай система болдурган. В. И. Ленин дайын империалистиг дайын-дыр дээрзинге шуут үнелээшкинни берип, оортан кара чаңгыс шын түннелди кылып, камгаланыр чорукка «бичии-даа дүжүп бериишкинни болдурбас» дээн.

Үеним бир янзы шинчизе чүдел дизе, эрге-чагырганы буржуазияга берипкен революцияның бирги үе-чадазында эрге-чагырганы пролетариаттың болгаш тараачыннарның ядыы белүктериниң холунга бээр ужурлуг оон ийиги үе-чадазынче шилчиириниде болур дээрзин В. И. Ленин катап-катап демдеглеп турган.

Тур чазакка кандыг-даа деткимчени көргүспес деп, Ленин айтып турган. «Парламент республика эвес... а ажылчыннар, хөлечиктер болгаш тараачыннар депутаттарының Советтер республиказы херек».

В. И. Ленин партияның аграр программазының үндезиннерин айтып, помещиктерниң черин хавырарын болгаш чуртта бүгү черни национализастаарын оон кол үүлү кылдыр идип үндүрген. Экономиктиг политиканың үндезиннерин тодарадып, бүгү банкыларны каттыштырарын болгаш ниити национал банкыга Советтерниң талазындан контрольду тургузарын боттандырарын айыткан.

Партия талазы-биле сорулгаларга хамаарыштыр В. И. Ленин большевиктер партиязының съездизин дораан чыылдырарын, партияның программазын болгаш адын өскертирин, «социал-демократия» дээринин орнунга коммунистиг партия деп адаарын санаалдаан.

Бодунуң Апрель тезистеринге В. И. Лениннің тайылбырлааны хөделиишкиннер программазынын ужур-утказын допчулаарга ындыг-дыр.

Ленинчи идеялар большевиктерниң Апрель конференциязының шинтирлериниң үндезининге салдынган болгаш бүгү партияның хөрээ, Россияга диргелип кед чыткан социалистиг революцияның идейлиг платформазы болу берген.

(ПМА).

Дайынчы алдарның өрээли

Школаның өвредилге-кижизидилгелиг ажылдарының бир чугула иезз шериг-патриоттуг кижизидилге болур болгаш ук ажылды бедик деңнелге чорударынга дайынчы алдарның өрээли улуг рольдуг. Ынчангаш Таңды районнуң школаларының аразынга эң эки дайынчы алдарның өрээли деп социалистиг чарышты чарлаан турган. Чоокта чаа оон түңнелин үндүрген. Бирги черни Хову-Аксының 8 чыл школазы эзлеп, 100 рубль-биле шаңнаткан, ийигизин—Балгазынның, үшкүзүн—Хову-Аксының ортумак школалары тус-туста эзлээн.

Хову-Аксының 8 чыл школазында дайынчы алдарның өрээли-биле таныжыптаалы. Хананың шуут-ла бодунда үш салгалдың дайынчыларының улуг чуруктарын кичээңгейни хаара туда бээр кылдыр чураан. Будённыйжы аттыг шериг дайынчыларындан эгелээш, амгы үеним ракеталар-биле чепсеглеттинген, күштүг шериг техниказын, ону башкарган дайынчыларны көргүскен. Шериг-патриоттуг кижизидилгениң тускай стендилерин дерип тургускан. Бодунуң үезинде шеригге албан эрттирип чораан, амгы үеде бүдүрүлгениң мурнанчылары Александр Бабкин, Иргит Шожут дээш өске-даа эштерниң чуруктарын делгээн. Тускай номнарны делгээн, ону өвереникчилер аңаа номчуп турар. Чапсар үезинде бо өрээлде кижи-ле хөй. Чамдыктары стол кырының оюннарын-даа ойнай бээр-ле. Дайынчы алдарның өрээли кижизидилге ажылының төөв апарган. Маңаа солун ужуражышкыннарны организастап турар. Төөгү башкызы Мария Семёновна Енушкевич биле куш-культура башкызы, директорнуң шериг-патриоттуг кижизидилге талазы-биле оралакчызы Федор Михайлович Малютин оларның удуртулгазы-биле 7 «б» класстың өвереникчилери өрээлди дерип кылганнар.

О. КОРОДА.

Редакторнуң оралакчызы А. Ч. КЫЗЫЛ-ООЛ.

КИНО

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Ургларга дириг-чуруктар 10, «Шивээже чагдаар аргажок» 1.15, «Двады-ла эпчок чуруктар» 11.30, 3, 4.45, 6.30, 8.15, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бачыттыг ангел» 2.30, «Киленнээшкин» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Катя болгаш крокодил» 10, 11.50, 1.40, «Хаан болгаш генерал» 3.30, 5.30, 7.30, 9.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шкид» республика» 3, 4.50, «Ам ол шаг эвес» 5.40, 8.30 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, тарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21-27, иштики информация киллизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин чанында Парлалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01054.

Солун неделяда алды катап үнер